

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

**UHERSKÝ BROD V PODMÍNKÁCH NACISTICKÉ
OKUPACE**

Bakalářská diplomová práce

Marie Kunčarová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc 2022

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářkou práci na téma *Uherský Brod v podmínkách nacistické okupace* vypracovala samostatně a že jsem využila pouze uvedenou literaturu a prameny.

V Olomouci

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce prof. PhDr. Janě Burešové, CSc. za vedení této práce a poskytnutí cenných rad. Dále bych chtěla poděkovat zaměstnancům Státního okresního archivu v Uherském Hradišti a zaměstnancům Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě za poskytnutí archivních pramenů.

Obsah

Úvod	4
1. Okupace Čech a Moravy	8
1.1 Život v letech 1939-1945	11
2. Uherský Brod před vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava se zaměřením na rok 1938	15
3. Uherský Brod v podmínkách nacistické okupace	20
3.1 Okupace a správa města	20
3.2 Národní souručenství	22
3.3 Školství	23
3.3.1 Dívčí obecná a chlapecká škola a měšťanská škola újezdní	24
3.3.2 Reálné gymnázium	29
3.3.3 Vyšší odborná škola pro ženská povolání, živnostenská škola pokračovací a odborná škola hospodářská	32
3.3.4 Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě	33
3.4 Hospodářský vývoj	34
3.4.1 Osudy Židů a jejich majetku	37
3.4.2 Hospodářské a sociální problémy	41
3.5 Katolická církev	45
3.6 Kulturní a spolkový život	48
4. Osvobození	53
Závěr	56
Seznam použitých pramenů a literatury	59
Seznam použitých zkratek	63
Resumé	64
Seznam obrazových příloh	65
Přílohy	66
Anotace	69

Úvod

Jako téma bakalářské práce jsem zvolila Uherský Brod v podmínkách nacistické okupace. Slovácké město Uherský Brod se nachází v okrese Uherské Hradiště v oblasti moravsko-slovenského pomezí.¹ I když nebydlím přímo v Uherském Brodě, mám k tomuto místu vřelý vztah. Pochází odtud velká část mojí rodiny a několik let jsem zde navštěvovala gymnázium. Stěžejní část práce proto bude věnována městu Uherský Brod, které se od 17. března 1939 ocitlo pod německou okupační mocí. Bude mě zajímat, jak poznamenal vznik a celé období protektorátu až do osvobození město Uherský Brod a jakým způsobem zasáhl do jednotlivých oblastí života ve městě a života obyvatel. Období protektorátu bylo mnohokrát zpracováno, ale většinou je na toto téma pohlíženo z hlediska obecných dějin. Obě moje babičky zažily druhou světovou válku. Jedna žila v Uherském Brodě, druhá v nedaleké vesnici Záhorovice. Jako dítě jsem měla možnost poslouchat jejich vyprávění o životě za války. Už tehdy mě tato regionální tematika velmi zaujala, proto jsem se rozhodla, že ji zpracuji ve své bakalářské práci. Regionálním dějinám není v současné době věnován velký prostor, i když nabízejí řadu zajímavých témat ke zpracování. Myslím si, že je důležité, aby člověk znal dějiny místa, ve kterém žije, neboť díky poznávání historie rodného regionu můžeme postupně rozvíjet kladný vztah k tomuto místu. Zároveň můžeme skrze regionální dějiny lépe porozumět obecným dějinám.

Při psaní bakalářské práce budu využívat archiválie ze Státního okresního archivu² v Uherském Hradišti a z archivu Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě. Velká část archiválií, které v práci používám, je uložena v SOkA UH. Cenné informace vztahující se k období 2. světové války najdeme ve fondu s názvem Vilibald Růžička,³ jehož součástí je strojopisem psaná kniha s názvem Z doby okupace města Uherského Brodu – hrst vzpomínek. Autor v ní čerpá z Pamětní knihy města Uh. Brodu z let 1940-1946, z protokolů městské rady a zastupitelstva. Svůj deník psal s přestávkami od 22. září 1938 do 1. června 1939, poté musel v psaní přestat a vrátil se k němu až po šesti letech, konkrétně 31. března 1945 a dokončil jej 27. dubna, den

¹ Čerpáno z oficiálních webových stránek města. Uherský Brod: Historie města. [online]. In: <https://www.ub.cz/info/historie-mesta?&expandMenu=16> [cit. 15. 10. 2021].

² V práci budu dále používat zkratku SOkA UH.

³ VILIBALD RŮŽIČKA byl učitel, člen Musejní společnosti a konzervátor památkové péče. Čerpáno z oficiálních webových stránek města. Uherský Brod: Významné osobnosti: Vilibald Růžička. [online]. In: <https://www.mjakub.cz/vyznamne-osobnosti?idc=51> [cit. 15. 10. 2021].

po osvobození města Rudou armádou.⁴ Pan Růžička napsal rovněž publikaci s názvem Historie uherskobrodských zvonů, ze které budu čerpat informace o snímání zvonů z farního a klášterního kostela. Dále je autorem krátké monografie Osvobození města Uherského Brodu Rudou armádou 26. dubna 1945, kterou vydal místní národní výbor v dubnu roku 1946.

Velké množství materiálů poskytuje fond s názvem Archiv města Uherský Brod. Najdeme zde obecní kroniku s názvem Pamětní kniha města Uherského Brodu, která má tři díly a třetí část je věnována okupaci. V práci budu používat také první díl, zejména zápisy z let 1938-1940. Do roku 1939 byl kronikářem učitel Josef Václav Hauerland, poté až do roku 1950 Jan Zeman. Řada archiválií se váže k opatřením, která se týkají Židů, a to označení židovských obchodů, seznam Židů ve městě apod. Archiválie, které se vztahují k židovskému obyvatelstvu, najdeme také ve fondu Okresní úřad Uherský Brod, kde jsou informace o perzekuci Židů v letech 1939-1941. Archivní fond s názvem Školní kroniky okresu Uherské Hradiště nabízí ručně psané kroniky jednotlivých brodských škol, které jsou bohatým zdrojem informací nejen pro studium školství. Jedna z kronik byla napsána bezprostředně po válce a věnuje se kromě každodenního života ve škole také životu ve městě za okupace. Tuto kroniku sepsal zastupující ředitel Vladimír Čechmánek.

V archivu Muzea Jana Amose Komenského budu čerpat z dosud nezpracovaného materiálu, který obsahuje letáky, noviny apod., z nichž se několik vztahuje k roku 1938, kterému bude v práci taktéž věnován prostor. Budu rovněž čerpat z knihovny Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě, kde jsou k nalezení tištěné prameny, zejména sborníky, periodické dokumenty jako výroční zprávy, časopisy a noviny, které se vztahují ke sledovanému období. Do své práce zahrnu výpovědi pamětníků, neboť prostřednictvím jejich vzpomínek můžeme nejvíce poznat, jak válka zasáhla do života lidí. Při psaní odborného textu mně pomohou metody historického výzkumu. V práci využiji přímou metodu, a protože se budu zabývat přesně vymezeným časovým obdobím, použiji synchronní metodu. Na veškeré prameny budu pohlížet kriticky a provedu jejich komparaci. Sekundární literatura mně pomůže vytvořit ucelený pohled na sledované období.

⁴ SOkA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, kart. 1, inv. č. 10. Z doby okupace města Uherského Brodu-hrst vzpomínek.

První část práce bude zpracována z hlediska obecných dějin, jejichž znalost je při studiu regionálních dějin nezbytná. Z obecného hlediska zde budu pohlížet na nelehké období Protektorátu Čechy a Morava od jeho vzniku až po Pražské povstání. Na tuto kapitolu naváže část věnovaná životu za okupace. Lidé se v tomto období museli vyrovnat s nejrůznějšími nařízeními. Již v září 1939 byl zaveden přidělový systém nejen na potraviny, ale také na další základní potřeby. Objevuje se jeden z patologických jevů, a to udavačství.⁵ V této části budu z obecného hlediska pohlížet na specifické problémy, které přinesla protektorátní doba do běžného života. V samostatné kapitole se zaměřím na situaci ve městě Uherský Brod před vyhlášením protektorátu. Budu sledovat, jaké dopady měla zhoršující se mezinárodní situace na město Uherský Brod. Zaměřím se na rok 1938, od plánování oslav výročí dvacet let od samostatnosti Československa, přes květnovou a zářijovou mobilizaci, Mnichov, až po vznik tzv. druhé republiky a snah o připojení Slováků ke Slovensku. Tato kapitola bude napsána v chronologickém sledu.

Stěžejní část práce bude věnována jednotlivým oblastem života ve městě, zejména správě města, školství, hospodářství, náboženskému a kulturnímu životu. Nejdříve se zaměřím na převzetí správy Uherského Brodu nacisty a její fungování. Bude mě zajímat, jak se změnila správa města v průběhu okupace a jak ovlivnil příchod okupantů městský život. Při sběru materiálů jsem zjistila, že můj dědeček byl členem jediné povolené strany, a to Národního souručenství, proto se podívám také na činnost této organizace v Uherském Brodě. Protože studuji na pedagogické fakultě, chtěla bych se podrobně zabývat otázkou školství. Tato tematika ještě nebyla zpracována, nicméně v SOKA UH je uloženo několik školních kronik, které se vztahují k tomuto období. Bude mě zajímat vliv německé okupace na národní školství v Uherském Brodě. V souvislosti se školstvím bych se ráda zmínila o činnosti Kuratoria pro výchovu mládeže ve městě, neboť tato mimoškolní organizace byla jedním z protektorátních fenoménů, i když podobné organizace existovaly i v dalších evropských státech. Neopomenu ani hospodářskou oblast. Zaměřím se na hospodářský vývoj Uherského Brodu včetně činnosti zbrojařského závodu a také jsem se rozhodla do této kapitoly zahrnout osudy židovského obyvatelstva. Bude mě zajímat, jakou roli hráli Židé v hospodářství města, jakým živnostem se věnovali a na příkladech vystihnu, co se stalo

⁵ MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha 2012, s. 176.

s jejich majetkem po židovské perzekuci. Postihnu řadu změn, které vyřazovaly židovské obyvatele města z veřejného života až po jejich odsun do Terezína v roce 1943. Také se zaměřím na hospodářské a sociální dopady typické pro období protektorátu. Cílem bude zjistit, zda byli zapojeni uherskobrodští občané do práce pro Německou říši. Jak válka zasáhla do sociální oblasti občanů bude další otázka, na kterou budu hledat odpovědi. V Uherském Brodě si zachovala v první polovině 20. století dominantní postavení katolická církev. Rozhodla jsem se proto, že se budu v práci věnovat rovněž náboženskému životu za války se zaměřením na slavení tradiční Růžencové pouti. Část archiválií k náboženskému životu najdeme ve fondu s názvem Farní úřad Uherský Brod, jehož součástí jsou přípisy z doby okupace a informace o odvozu uherskobrodských zvonů pro válečné účely. Cenné informace z kronik farního kostela a klášterního kostela najdeme v edici Uherskobrodská farnost ve XX. století. Již v meziválečném období fungovala v Uherském Brodě celá řada spolků, které se snažily ve své činnosti pokračovat i po okupaci. Bude mě zajímat, jak se vyvíjel kulturní a spolkový život za války ve městě Uherský Brod a jaký druh zábavy vyhledávali lidé v tak nelehké době. Téma odboje, respektive odboj na Uherskobrodsku, bylo již zpracováno v knize paní doktorky Miroslavy Polákové Měli odvahu žít, proto jsem se rozhodla, že se tímto tématem nebudu ve své práci zabývat.

V závěrečné části zaměřím pozornost na bombardování města, které započalo 4. dubna 1945 a na osvobození města Uherského Brodu 26. dubna 1945.

1. Okupace Čech a Moravy

30. září 1938 byla podepsána Mnichovská dohoda, která znamenala pro Československou republiku⁶ odstoupení pohraničního území a jeho okupaci německým vojskem. Byla otázka času, kdy stejný osud potká zbytek území Československa. Již na začátku roku 1939 se totiž šířily zprávy o možné okupaci česko-moravského prostoru.⁷ Předpovědi se naplnily a 15. března začaly německé jednotky okupovat území Čech a Moravy. Následující den vyšel Výnos Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava, jímž se česko-moravské území stalo na několik let součástí nacistického Německa. Země tak ztratila svoji samostatnost a změnila se v totalitní stát. Již v březnu byl jmenován do funkce protektora Konstantin von Neurath, ale bezprostředně po okupaci vládla vojenská správa. Správu Moravy získal do svých rukou generál W. List a správu Čech generál J. Blaskowitz. Bylo nutné zajistit, aby země fungovala bez větších problémů a aby se život vrátil do normálního stavu. Pro tento účel zavedli okupanti civilní správu, kterou tvořili odborníci z různých oborů.⁸ V této době vznikly rovněž oberlandraty. Jednalo se o nejnižší složky německé správy nebo také nižší správní úřady. V okupovaném území měly dohled nad okresními úřady, městskou a obecní samosprávou a postupně omezovaly jejich činnost. Vznikla řada nových institucí a orgánů a ty, které byly ponechány z předchozí doby, pokračovaly ve své činnosti pod nacistickým dohledem. Nově nastolený režim zrušil parlament, ale úřad prezidenta a vlády byl ponechán. Po celou dobu protektorátu vykonával funkci státního prezidenta Emil Hácha, ale hlavní moc v zemi měl říšský protektor Konstantin von Neurath. Tento bývalý ministr zahraničních věcí převzal správu nad zemí 15. dubna 1939, kdy zároveň skončila vojenská okupační správa.⁹ Funkci státního tajemníka vykonával K. H. Frank.¹⁰ Od počátku okupace využívali nacisté k realizaci svých zájmů přesvědčování, teror a vytvářeli atmosféru strachu. Jejich cílem bylo co nejdříve

⁶ V práci budu dále používat označení Československo.

⁷ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha 2006, s. 167.

⁸ MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha 2012, s. 34-35.

⁹ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 184-185.

¹⁰ KARL HERMANN FRANK byl sudetoněmecký politik, který se stal v dubnu 1939 nejvyšším vůdcem bezpečnostní složky SS a policie na území protektorátu. In: MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha 2012, s. 38.

začlenit Čechy a Moravu do Německé říše, a proto zahájili germanizaci česko-moravského území a jeho obyvatel.¹¹

Reakce obyvatel protektorátu na okupaci byla převážně odmítavá, řada lidí se proto uchýlila k pasivnímu odporu. Odmítali vše, co je německé a poslouchali zakázaný zahraniční rozhlas. Doufali, že protektorát nebude trvat dlouho a začali jej označovat názvem „protentokrát.“ Skutečnost, že se česká společnost nevyrovnala s okupací, nám dokazuje několik akcí spojených s dějinami našeho národa, které přerostly v národní manifestace. Jednou z takových událostí byl převoz ostatků Karla Hynka Máchy do Prahy, kde byly 7. května uloženy na vyšehradském hřbitově. Časté byly rovněž národní slavnosti nebo církevní poutě, například pouť na Říp nebo na Moravě ke sv. Antonínkovi. V souvislosti s vyjádřením odporu proti okupaci došlo k řadě střetům s okupační mocí. 28. října se konala velká protinacistická demonstrace, při níž byl zastřelen dělník Václav Sedláček a smrtelně zraněn student medicíny Jan Opletal. Při jeho pohřbu v listopadu propukly další demonstrace, což vedlo k uzavření českých vysokých škol. Velké množství lidí, kteří nesouhlasili s nově nastoleným režimem, se stalo součástí formujícího se domácího a zahraničního odboje.¹² Dalším výrazem odporu byl velmi úspěšný nábor do Národního souručenství. Tato organizace vznikla 21. března 1939 a přihlásilo se k ní 99 % mužské populace české národnosti ze všech vrstev společnosti. Jejím cílem mělo být sjednocení českého veřejného života.¹³

Po období odporu a demonstrací protektorátního obyvatelstva nastalo zklidnění. Represivní opatření okupační moci, zejména rozsáhlé zatýkání, zastavilo odbojovou činnost. Zároveň v tomto období poklesla významnost protektorátní vlády, protože nedokázala zakročit proti několika násilným akcím včetně listopadu 1939.¹⁴

V roce 1941 se však situace změnila. Kvůli nárůstu odbojových akcí, stávkám, sabotážím, bojkotu protektorátního tisku nebo poklesu pracovní kázně se Hitler v září rozhodl zavést opatření, která by zastrašila české obyvatelstvo. Dosavadní protektor Neurath toho podle něho nebyl schopen, proto mu přikázal, aby odešel na zdravotní dovolenou a úřad říšského protektora svěřil dosavadnímu šéfovi RSHA¹⁵ Reinhardu

¹¹ MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha 2012, s. 40-45.

¹² GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek X. a, 1938-1945. Praha 2006, s. 244-247.

¹³ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 206.

¹⁴ BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha 2019, s. 117.

¹⁵ RSHA byl Hlavní říšský bezpečnostní úřad.

Heydrichovi. 27. září přijel Heydrich do Prahy a ihned začal provádět radikální opatření. Den po svém příchodu vyhlásil civilní výjimečný stav, činnost zahájily stanné soudy a začalo masové zatýkání. V tomto období měl být potlačen jakýkoliv odpor ze strany obyvatel a zároveň měl být zajištěn bezproblémový chod protektorátního hospodářství. Co se týče hospodářství, tak docházelo k militarizaci průmyslu a násilnému vymáhání produktů od českých zemědělců. Byl také zahájen boj proti černému trhu. Obyvatele rozdělil na tři skupiny, a to na lidi dobré rasy, špatné rasy a střední vrstvu, kterou bude nutné přezkoušet. Cílem měla být germanizace českého národa. Nejradičálněji zakročil proti Židům, neboť zahájil jejich vývoz z protektorátu za účelem úplného vyvraždění. Jeho tvrdá politika přiměla zahraniční odboj připravit atentát, který byl spáchán 27. května 1942 skupinou Antropoid. Úkol zabít Heydricha byl svěřen československým parašutistům Kubišovi a Gabčíkovi. Heydrich dva dny po atentátu na následky zranění zemřel. Díky akci získal československý zahraniční odboj mezinárodní uznání, na druhou stranu přišla velmi krutá pomsta v podobě represivních německých akcí.¹⁶ Byl vyhlášen výjimečný stav, probíhaly masové popravy a mnoho dalších opatření v rámci nichž byly vypáleny vesnice Lidice a Ležáky. Cílem bylo co nejrychleji najít a zlikvidovat původce protektorátu, což se jim podařilo poté, co jeden z parašutistů vyhradil, kde jsou ukryti členové výsadku Anthropoid.¹⁷ Novým zastupujícím říšským protektorem se stal dosavadní šéf pořádkové policie Kurt Daluge. Kvůli onemocnění však musel po ročním působení odstoupit z funkce. Na vlastní žádost se vzdal úřadu také dosavadní říšský protektor Neurath. Novým říšským protektorem se stal v roce 1943 říšský ministr vnitra dr. Wilhelm Frick. O úřad protektora celou dobu neúspěšně usiloval K. H. Frank, ale v roce 1943 byl jmenován německým státním ministrem pro Čechy a Moravu, převzal tak většinu protektorátních pravomocí a tím vlastně získal absolutní moc v protektorátu. Měl hlavní podíl na realizaci opatření totální války, která byla vyhlášena v roce 1943 říšským ministrem propagandy Josefem Goebbelsem. Přibývaly totiž neúspěchy německých armád na všech frontách a nacisté se snažili tento nepříznivý stav zvrátit. Cílem bylo co největší nasazení pro válečné účely ve všech oblastech. Už za Heydricha byly zastavovány podniky nedůležité pro vedení války, probíhaly nucené přesuny pracovních sil do

¹⁶ MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha 2012, s. 47-51.

¹⁷ BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha 2019, s. 314-316.

zbrojních závodů i mimo území protektorátu a docházelo rovněž k omezování autonomie správy, ale zavedením totální války byly odstraněny její poslední zbytky.¹⁸

Na počátku roku 1945 se začaly objevovat známky blížícího se konce války. Lidé museli kopat zákopy a stavět překážky proti postupující Rudé armádě. Během noci z 25. na 26. dubna 1945 přešla veškerá moc v protektorátu do rukou velitele skupiny armád Schörnera, Frankovi zůstal pouze titul státního ministra. Stalo se tak v souvislosti s postupem spojeneckých vojsk. Na začátku května vypuklo v Praze a na dalších místech povstání. V tu dobu již mířila 3. armáda generála Pattona k předem stanovené demarkační linii. Americká pomoc Praze byla odmítnuta, i když tam probíhaly těžké boje s německými jednotkami. Nakonec 8. května 1945 podepsal zástupce německé strany generál Toussaint před zástupci České národní rady¹⁹ kapitulaci a 9. května dorazily do Prahy jednotky Rudé armády.²⁰

1.1 Život v letech 1939-1945

Život v protektorátu nebyl vůbec snadný. Lidé se museli vyrovnávat s řadou nařízení, která postupně zaváděl okupační režim. Týkaly se polické, hospodářské, sociální, ale také jazykové oblasti. Nástup nového režimu se rovněž odrazil ve školství a v kultuře.²¹

Cílem okupantů bylo co nejrychleji zařadit hospodářství do řízeného německého hospodářství a využít tak výkonnou ekonomiku bývalého Československa pro potřeby Říše. Nacisté proto nejdříve ovládli průmyslová odvětví, která sloužila pro válečné účely, tedy zbrojní, strojírenský nebo hutnický průmysl, ale brzy začala pro potřeby Říše pracovat další odvětví.²² Již v období vojenské správy byl změněn měnový kurz. Jedna říšská marka se rovnala deseti protektorátním korunám, čehož využili Němci a začali skupovat protektorátní zboží, které měli za výhodnou cenu. Obyvatelé protektorátu se báli války a začali nakupovat zboží do zásoby, což vedlo k jeho

¹⁸ MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha 2012, s. 53-56.

¹⁹ ČNR neboli Česká národní rada byl odbojový orgán, který se utvořil začátkem roku 1945. Sdružoval jednotlivé odbojové organizace, její členové rovněž organizovali Květnové povstání. In: Tamtéž, s. 165.

²⁰ Tamtéž, s. 107.

²¹ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 198.

²² GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha 2006, s. 229.

nedostatku. Díky všem těmto faktorům nastal problém v zásobování potravin a jiných druhů zboží potřebných pro každodenní život, což vedlo okupační moc k zavedení přidělového systému.²³ Nejdříve byly zavedeny přidělové lístky na potraviny, brzy následovalo zavedení lístků na textilie, ošacení i prádlo, těm se říkalo šatenky. Poukazy byly také na obuv a kuřivo a postupně se přidávalo další zboží. Kvůli zhoršující se situaci na frontě se přiděly potravin neustále snižovaly. Lístky se vydávaly na čtyři týdny. Platilo rozdělení přidělů pro dospělé, děti a ženy na mateřské. Vyšší přiděly měli obyvatelé protektorátu německé národnosti a také těžce pracující, neboť nacisté potřebovali mít silné dělníky, kteří by podávali co nejvyšší výkony v továrnách. V důsledku zavedení přidělového systému vznikl černý trh, kde byly ceny mnohonásobně vyšší než v normálním obchodu, ne každý si je tedy mohl dovolit.²⁴

Centralizace výroby se projevila také v zemědělství, které muselo pracovat pro potřeby Říše. Protektorátní orgány přesně stanovily množství, které si rolník mohl ponechat pro vlastní potřebu a kolik musel odevzdat Říši. Pro obyvatelstvo se však staly nařízené povinné dodávky živočišných a rostlinných produktů velkým břemenem. Toto nařízení bylo kontrolováno a porušení trestáno pokutami nebo vězením. Rolník si také mohl nechat osivo a krmivo, ale nemohl volně prodávat zemědělské výrobky.²⁵ Pověřené orgány zároveň kontrolovaly stavy dobytka, lidé museli mít úřední povolení, když se rozhodli zabít dobytek nebo mlít obilí, a dokonce byla v průběhu války zakázána výroba másla v domácnostech.

V sociální oblasti nastala rovněž řada změn. Němečtí okupanti se postarali o nezaměstnanost tak, že nabízeli dělníkům práci v Říši a vydali nařízení, že je zakázáno propouštět a vypovídat ze zaměstnání. Zpočátku byli odváděni dělníci na práci do Říše na základě dobrovolnosti, ale již v létě 1939 ji vystřídal nátlak. V tom samém roce vydali okupanti nařízení o všeobecné pracovní povinnosti pro mládež od 16 do 25 let. S prohlubujícím se válečným konfliktem se neustále prodlužovala pracovní doba a zvýšil se také počet žen zaměstnaných v průmyslu. Dohled nad pracovní silou zabezpečovaly pracovní úřady. V roce 1943 byla zavedena totální mobilizace a v rámci ní se rozšířila pracovní povinnost na muže ve věku od 16 do 65 let a ženy od 17 do 45 let. Nacisté postupně zapojili do práce pro Říši celou protektorátní společnost, neboť

²³ GEBHARD, Jan – KUKLÍK, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha 1996, s. 84.

²⁴ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 223.

²⁵ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha 1996, s. 43.

i děti ve školách chodily na brigády v zemědělství, sbíraly odpad a léčivé rostliny pro další využití.²⁶

Okupační režim zavedl brzy po okupaci jazyková nařízení. V německém úředním styku se musel používat pouze německý jazyk, brzy byl zaveden česko-německý jazyk pro protektorátní úřadování a dvojjazyčnost platila také pro úřední vyhlášky, reklamy, filmy apod. Ve městech byly přejmenovány ulice nebo náměstí a odstraněny symboly, které připomínaly bývalou republiku. Zaměstnanci úřadu museli ovládat německý jazyk a prokázat árijský původ.²⁷

Nacisté se snažili zničit českou kulturu, ale také vzdělanost. Příkladem nám může být uzavření všech českých vysokých škol v listopadu 1939 a zabavení jejich majetku. Opatření se však dotkla celého českého školství. Počet ročníků v obecných školách byl redukován z pěti na čtyři. Nacisté nařídili cenzuru učebnic, zejména dějepisu a zeměpisu, z nichž mnohé úplně vyřadili. Byla provedena revize nežádoucích knih, což platilo pro školní i městskou knihovnu.²⁸ Od roku 1939 se stala němčina povinným jazykem na gymnáziích a měšťanské škole, ale později byla její výuka rozšířena do obecných škol. Nacisté se chtěli také postarat o protektorátní mládež skrze Kuratorium pro výchovu mládeže, které vzniklo v květnu 1942. Pořádalo různé společenské aktivity a snažilo se o výchovu v nacistickém duchu.²⁹

Během okupace byl nařízen přísný zákaz poslechu zahraničního rozhlasu, Němci zavedli cenzuru novin, knih, časopisů a také filmů. Důležitou roli v životě obyvatel hrál sport. Velké množství lidí bylo sdruženo v tělovýchovných jednotách jako je Sokol a Orel, ani ty však nebyly uchráněny před zásahy okupační moci. Jejich činnost byla postupně omezována a po nástupu Heydricha k moci v roce 1941 byly úplně zrušeny, nakonec byla zakázána činnost i skautskému hnutí. Jednou z organizací, které fungovaly po celou dobu okupace, byli dobrovolní hasiči.³⁰ Dalším vyhledávaným druhem zábavy byl film, čehož využila i nacistická propaganda, která zakázala

²⁶ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 220-221.

²⁷ Tamtéž, s. 198.

²⁸ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha 2006, s. 537-541.

²⁹ BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha 2019, s. 537.

³⁰ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 210-213.

promítání cizích filmů. Kultura byla v průběhu války neustále omezována, což vyvrcholilo v srpnu 1944, kdy zavedla vláda totální nasazení v protektorátu. Od 1. září přestala hrát divadla a herci museli jít pracovat do továren. Byla zastavena také výroba filmů nebo zakázáno vydávání beletrie.³¹

Okupace přinesla do života obyvatel protektorátu strach, pro někoho pronásledování a pro někoho i smrt. Záleželo na tom, jestli se člověk přidal k odboji, stal se kolaborantem nebo se snažil žít obyčejný život a přečkat válku. Velký strach u obyvatel vyvolávalo gestapo, tedy tajná státní policie, která vyhledávala nepřátele režimu. Ti byli pak posíláni do vězení nebo do koncentračních táborů nebo byli rovnou popraveni.³² V období protektorátu se stal z Čechů podřadný národ, ale nejhůře nacisté naložili s příslušníky židovského obyvatelstva, pro které začaly platit protižidovské zákony. Nařízení směřovala od zákazu zacházet se svým majetkem přes postupné vyloučení z veřejného života až k transportům do koncentračních táborů. Podobně režim postupoval v případě romského obyvatelstva, které nacisté posílali do sběrných táborů, poté k úplné likvidaci.³³

³¹ BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha 2019, s. 514.

³² MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha 2012, s. 201.

³³ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 202.

2. Uherský Brod před vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava se zaměřením na rok 1938

Již v lednu 1938 oznamovaly Zprávy města Uherského Brodu, že v roce 1938 společně celý československý národ oslaví dvacet let samostatnosti. Po celé republice probíhaly přípravy, vznikaly dobročinné organizace, vytvářely se projekty na stavby veřejných budov. V tu chvíli však nikdo netušil, že se bude situace vyvíjet jiným směrem.³⁴ Ještě 7. března zavzpomínali občané Československé republiky včetně Uherského Brodu na bývalého prezidenta T. G. Masaryka³⁵ v den jeho narozenin. K této příležitosti napsal Josef Václav Hauerland³⁶ příspěvek o Masarykovi do uherskobrodského periodika, kde již můžeme pozorovat, že autor v této době vnímá ohrožení ze strany německého agresora, neboť v textu je zvýrazněna následující pasáž: *„že spoléháme především na naše vlastní síly, na naši dobře osvědčenou armádu, na naše legie...aby nebyla republika a demokracie ohroženy ani nepřitelem vnějším odkudkoli.“*³⁷ Je nutné si uvědomit, že se jednalo o měsíčník, příspěvky byly proto psány se zpožděním. V měsíci březnu totiž docházelo ke zhoršování mezinárodní politické situace, což bylo způsobeno expanzivní politikou nacistického Německa a již 12. března 1938 došlo k připojení Rakouska k Německu, což narušovalo i strategickou pozici Československa. Byla otázka času, kdy republiku potká stejný osud. Díky úspěchu Německa v Rakousku došlo k posílení Sudetoněmecké strany, v jejímž čele stál Konrád Henlein.³⁸ Obyvatelé Uherského Brodu stoupající vliv německé strany téměř nepocítili, neboť ve městě žilo jen několik málo rodin německých úředníků.³⁹ Kvůli neustále se zhoršující situaci v pohraničí a zvyšující agresí Německa a Sudetoněmecké strany se československá vláda v čele s prezidentem Edvardem Benešem rozhodla vyhlásit 21. května 1938 částečnou mobilizaci.⁴⁰ Vyhlášení mobilizace se dotklo i obyvatel Uherského Brodu. Podle záznamů kronikáře stála před

³⁴ *Dvacet let Československé republiky*. Zprávy města Uh. Brodu, č. 1, r. 4, 1938, s. 1.

³⁵ T. G. Masaryk byl od roku 1935 čestným občanem města a několikrát toto místo navštívil.

³⁶ JOSEF VÁCLAV HAUERLAND byl učitel, patřil mezi zakladatele muzea a Musejní společnosti v Uherském Brodě. Čerpáno z oficiálních webových stránek Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě. Muzeum J. A. Komenského: Významné osobnosti: Josef Václav Hauerland. [online]. In: <https://www.mjakub.cz/vyznamne-osobnosti?idc=51> [cit. 15. 10. 2021].

³⁷ *7. březen – T. G. M.* Zprávy města Uh. Brodu, č. 3, r. 4, 1938, s. 1.

³⁸ OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 230.

³⁹ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 360.

⁴⁰ OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 237.

budovou okresního úřadu osobní auta, která měla rozvážet lístky záložníkům.⁴¹ Záložníci byli ale svoláni pouze ke cvičení ve zbrani. Jednalo se o příslušníky Sokola, Orla, legionářů a dalších. Byli rozmístěni a připraveni chránit městské objekty včetně nádraží. Vláda povolala na cvičení trvající čtyři neděle jeden celý ročník. Květnová mobilizace ukázala, že československý národ je odhodlaný bránit se proti cizím agresorům.⁴²

Československá vláda se rozhodla splnit požadavek Sudetoněmecké strany⁴³ a stanovila na 22. a 29. květen a 12. červen konání obecních voleb do zastupitelstev. Pro SdP znamenaly květnové volby vítězství, neboť tato strana ovládla většinu obcí v pohraničí a získala hlasy více než 90 % německých voličů.⁴⁴ V Uherském Brodě proběhly poslední volby období první republiky 12. června 1938. Město se nenachází v německém pohraničí, jednalo se o etnicky české město, což se odrazilo i na výsledku voleb. Nejvíce hlasů získali Národní socialisté s 1436 hlasy a hned za nimi byla lidová strana, která získala 948 hlasů, kandidátka agrárníků měla 533 hlasů, živnostníci 403, Židé 257, sociální demokraté 145 a komunisté 96. Velkou ztrátu hlasů si připsalo Národní sjednocení, neboť tato strana získala pouze 68 hlasů. Starostou města byl od roku 1932 Bohuslav Luža a ve volbách 1938 obhájil svůj post, prvním náměstkem se stal stoupenec lidové strany Msgr. Jaroslav Hlobil.⁴⁵

Republika byla v září 1938 ve velkém ohrožení. Pod tíhou událostí 22. září odstoupila vláda Milana Hodži a nastoupila nová vláda generála Syrového, která vyhlásila všeobecnou mobilizaci za účelem ochrany suverenity Československa. Vilibald Růžička si napsal do deníku, že je kolem šesté hodiny vzbudil buben a dozvěděli se, že vláda vyhlásila mobilizaci. Muži se shromažďovali na nádraží. Vše probíhalo v klidu, nedocházelo k protestům nebo výtržnostem.⁴⁶ V Uherském Brodě vznikly stráže z členů Sokola, Orla, legionářů a dalších, které byly rozmístěny po strážnicích, ve školách, na nádraží, ve zbrojovce a dalších objektech důležitých pro

⁴¹ Záložník je voják, který ukončil aktivní službu v armádě, ale v případě vzniku válečného konfliktu je připravený k nasazení do války.

⁴² SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 361-362.

⁴³ V práci budu dále používat zkratku SdP.

⁴⁴ OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 236.

⁴⁵ BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno 1972, s. 252-253.

⁴⁶ SOKA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, kart. 1, inv. č. 10. Z doby okupace města Uherského Brodu-hrst vzpomínka, s. 19.

obranu státu a zásobování města. Na radnici byla zřízena pohotovost s lůžky a s lékařskými potřebami a lékařským personálem z řad dobrovolníků. Bylo také nařízeno zatemnění všech obydlí, na dodržování tohoto nařízení měla dohlédnout civilní protiletectká obrana, která měla sídlo na radnici. Vagóny na zdejším nádraží byly vyzdobeny květinami a nápisy jako „Adolf, Adolf, kam se hrabeš, z republiky nic nedostaneš“ nebo „Nemysli si čalouníku, že dostaneš republiku.“⁴⁷ Z deníku Vilibalda Růžičky, který zaznamenal mobilizování uherskobrodských občanů je patrné, že byli muži ve městě odhodláni bránit svoji zemi. Nicméně město bylo považováno za poměrně bezpečné místo, proto se zde Ministerstvo vnitra rozhodlo ukrýt svůj archiv do sklepních místností okresního úřadu. Do města za tímto účelem přijel státní archivář dr. Václav Pešák. V tuto dobu již do uherskobrodského okresu mířili rovněž uprchlíci z jižního a severního pohraničí, zejména ženy a děti.⁴⁸ Na svátek svatého Václava přijeli do města vojáci z Brna, kteří měli hlídat vojenské objekty, byli ubytováni v živnostenské pokračovací škole. Město nechalo z obavy před válkou zřídít kryty na Panském domě a u Guryčů.⁴⁹

I když bylo Československo odhodláno bránit se, světové mocnosti nechtěly rozpoutat válečný konflikt. 29. září, den po svátku sv. Václava, se konala v Mnichově konference čtyř velmocí, a to Německa, Itálie, Francie a Velké Británie. Tyto mocnosti rozhodovaly o Československu bez jeho účasti. Po půlnoci, tedy 30. září, byla podepsána Daladierem, Hitlerem, Chamberlainem a Mussolinim Mnichovská dohoda, která znamenala pro Československo ztrátu pohraničních území. Podpisem byl také poničen spojenecký systém země.⁵⁰ Československá vláda přijala pod nátlakem Mnichovskou dohodu a v ten den se to také dozvědělo obyvatelstvo prostřednictvím rozhlasového projevu armádního generála a zároveň ministerského předsedy Jana Syrového. V Uherském Brodě reagovali obyvatelé zintenzivněním příprav na obranu. Musela být vyklizena budova gymnázia, ženy byly poslány kopat kryty. Také učitel Vilibald Růžička pociťoval Mnichov jako velkou zradu. Nicméně je zřejmé, že měli

⁴⁷ Tamtéž, s. 20.

⁴⁸ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 363-367.

⁴⁹ SOkA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, kart. 1, inv. č. 10. Z doby okupace města Uherského Brodu-hrst vzpomínka, s. 22-23.

⁵⁰ OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 280.

lidé stále naději, že československá vláda nepřijme ultimátum a rozhodne se postavit proti Němcům. To se ale nestalo a 1. října 1938 byla vyhlášena druhá republika.⁵¹

V následujících dnech jmenoval prezident dr. Edvard Beneš novou tzv. druhou vládu generála Syrového, 5. října odstoupil z úřadu dosavadní prezident. Vláda nařídila demobilizaci armády. V těchto dnech přicházelo na Uherskobrodsko velké množství uprchlíků z pohraničí. Ve městě je vítaly ženy z Českého červeného kříže. Uprchlíci, kteří přišli do Uherského Brodu, byli dočasně ubytováni v Sokolovně, ve škole živnostenské a židovské. O nově příchozí bylo postaráno, město pro ně zařídilo společné stravování a také sbírku oděvů. Do obcí kolem Uherského Brodu jako Bánov, Suchá Loz a Bystřice pod Lopeníkem přicházeli uprchlíci ze Slovenska.⁵²

Přišel měsíc říjen, který se měl nést ve slavnostním duchu, jak bylo napsáno v úvodu kapitoly, ale kvůli napjaté mezinárodní situaci se nakonec žádné veřejné oslavy nekonaly. V Uherském Brodě byly pouze vyvěšeny prapory a k soše Masaryka položeno několik věnců. V tomto měsíci se začaly ve městě šířit protizidovské letáky s nadpisy jako Židé na Slovácku provokují a Očistíme Slovácko od Židů. Tyto letáky obviňovaly uherskobrodské Židy, že jsou zodpovědní za ztrátu slováckých krajů, autor letáků vypracoval seznam židovských obchodníků a obviňoval je ze zlodějství, podvodnictví a kuplířství. Letáky předznamenávaly protizidovské zákony a s nimi související násilné represe a těžkou dobu, která pro židovské obyvatelstvo nastala v dalších letech.⁵³

Na Slovácku se v této době začaly šířit další letáky, které hlásaly připojení Slovácka k nedalekému Slovensku. Tato myšlenka vyšla právě od obyvatel moravského Slovácka podporovaných Slováky. Slovensko vidělo šanci v oslabení českých zemí, usilovalo nejen o autonomii, ale také o rozšíření svého území. Některé zprávy uváděly, že chce Slovensko rozdělit Moravu od Uherského Ostrohu po Luhačovice, podle jiných zase od Kyjova po Zlín a tuto oblast připojit ke Slovensku. V nedalekém Uherském Hradišti se měla konat manifestace a na ní měl promluvit poslanec ľudové strany Sidor.

⁵¹ SOkA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, kart. 1, inv. č. 10. Z doby okupace města Uherského Brodu-hrst vzpomínek, s. 24-25.

⁵² SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 370.

⁵³ Archiv Muzea J. A. Komenského, fond Protektorát Čechy a Morava, leták s nadpisem Židé na Slovácku provokují a Očistíme Slovácko od Židů.

„Muži, ženy chlapci a děvčata, oblečte své kroje, vy všichni, kdož se cítíte Slováky, přijďte hromadně ze svých měst, dědín a chalup v neděli 30. října ráno do Uherského Hradiště, kde budeme důstojně manifestovati pro připojení Moravského Slovácka k Slovensku. Pod letákem byl podepsán Národní výbor Moravského Slovácka.⁵⁴ Manifestace byla však zakázána, ale spíše kvůli obavám před incidenty než z obav před agitací pro odtržení. V dalším letáku bylo například napsáno, že být s Čechami v jednom státu je porážka, úpadek hodnot národa nebo že Čechy nikdo nemá rád, protože jsou sobečtí a chamtiví.⁵⁵ Tyto letáky obyvatelé Slovácka včetně Uherského Brodu a správy města odmítli. V Uherském Hradišti se dokonce konala schůze starostů ze slováckých měst a tento požadavek devadesát dva starostů jednomyslně odmítlo. Po vyšetřování se ukázalo, že psal letáky učitel z hospodářské školy v Uherském Hradišti. Uherskobrodský okres se nacházel v blízkosti slovenských hranic, tuto oblast proto neminul nábor do Hlinkovy gardy,⁵⁶ ale stejně jako snahy o připojení Slovácka ke Slovensku, skončil neúspěšně.⁵⁷ Obyvatelé však měli stále strach z možného připojení ke Slovensku, proto bylo v Sokolovně a živnostenské škole přichystáno sto osmdesát postelí pro četníky, kteří hlídali pohraničí se Slovenskem. K připojení Moravského Slovácka ke Slovensku sice nedošlo, ale již 14. března byl vyhlášen samostatný Slovenský stát. Hlavou nově vzniklého státu se stal dr. Josef Tiso, 15. března započala okupace druhé republiky.⁵⁸

⁵⁴ Archiv Muzea J. A. Komenského, fond Protektorát Čechy a Morava, bílý leták s nadpisem Slováci!

⁵⁵ Archiv Muzea J. A. Komenského, fond Protektorát Čechy a Morava, modrý leták s nadpisem Slováci! Slovenky!

⁵⁶ HLINKOVA GARDA byla polovojenská organizace Hlinkovy slovenské ľudové strany, která vznikla v roce 1938.

⁵⁷ BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno 1972, s. 264.

⁵⁸ SOKA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, kart. 1, inv. č. 10. Z doby okupace města Uherského Brodu-hrst vzpomínka, s. 52.

3. Uherský Brod v podmínkách nacistické okupace

3.1 Okupace a správa města

16. března 1939 byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava, další den přijely německé jednotky 4. lehké divize do Uherského Brodu od nedalekého Uherského Hradiště. Vojsko bylo ubytováno v různých budovách ve městě, hlavně ve školách, Sokolovně nebo v Lidovém domě. Vilibald Růžička ve svém deníku píše, že se lidé ptali Němců, proč do města přijeli. Němci jim odpověděli, že přijeli, protože jsou u nás nepokoje, což nebyla pravda. Německá motorová vozidla zaplnila celé horní náměstí. Velitelství si zařídilo kancelář v měšťanské škole. S vojskem přijeli i příslušníci tajné státní policie s velitelem Smetanou, který ale úřadoval v mateřské škole v Uherském Hradišti. Také bylo ve městě hodně říšských celních strážníků, kteří střežili nedaleké slovenské hranice. Po pár dnech okupace začal vojenský ruch slábnout.⁵⁹

S příchodem okupantů začala platit různá nařízení. Došlo ke změně kursu, kdy se jedna říšská marka začala rovnat deseti korunám, což bylo výhodné pro německé vojáky. Ti nakupovali zboží v protektorátu nejen pro sebe, ale také svým rodinám. Vedlo to k tomu, že byl nedostatek téměř všeho druhu zboží a začaly se zvyšovat ceny. Zároveň byl nedostatek bytů kvůli lidem, kteří utíkali ze Slovenska nebo Podkarpatské Rusi, která byla obsazena Maďarskem.⁶⁰ Jiné opatření se týkalo zavedení jízdy vpravo a na státních silnicích byly postaveny velké dřevěné žlutě natřené orientační tabule s německo-českými názvy obcí, které udávaly směr a vzdálenost. Změny pak musely nutně nastat v souvislosti s vypuknutím 2. světové války na začátku září 1939, kdy bylo nařízeno zatemnění ulic, provozoven a příbytků od setmění do rozednění na obranu proti leteckým útokům.

18. března zemřel v Uherském Brodě dorostenec Sokola Zbyněk Kudláček. Němci povolili Sokolům zúčastnit se pohřbu a jít v průvodu s prapory. Průvod se pak zastavil v Komenského ulici před husitským kostelem a Němci využili krojovaných se sokolskými prapory pro svoji propagandu. Vyfotili je, takže to

⁵⁹ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 383-386.

⁶⁰ SOkA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, inv. č. 372, Střední škola dívčí (Uherský Brod). s. 201.

vypadalo, že členové Sokola v Uherském Brodě vítají příslušníky německé armády.⁶¹ Vilibald Růžička si však do svého deníku napsal, že účast na akcích pořádaných Němci jako rozdávaní jídla nebyla nikdy velká.⁶²

Protektorát Čechy a Morava byl rozčleněn na kraje, v jejichž čele stanul zemský rada neboli Oberlandrat. Pro okresy Uherské Hradiště, Uherský Brod, Zlín, Vsetín sídlil úřad Oberlandrata nejdříve v Uherském Hradišti, ale v průběhu války byl přesunut do Zlína. V srpnu 1939 se stal zástupce Oberlandrata ve Zlíně pro okresní úřad v Uherském Brodě baron I. Fišljar.⁶³ Jemu podléhali úředníci okresního úřadu. Z původních sedmi oberlandratů zůstaly v polovině roku 1942 na Moravě pouze tři, a to v Brně, Moravské Otravě a Jihlavě. V červnu 1942 začala fungovat správa přímo na okresních úřadech, kde měli ve svých rukou moc němečtí okresní hejtmani.⁶⁴ Proto stanul v čele okresního úřadu Němec Mendlik, dále se na této pozici vystřídal Strossen a Klemm. Po vyhlášení protektorátu byla v úředním styku používána čeština a němčina, protokoly psány v jazyku českém a v německém překladu, rokem 1942 bylo zavedeno pouze používání německého jazyka.⁶⁵

Na počátku září 1939 proběhla na území protektorátu operace Albrecht der Erste v rámci níž zatýkalo gestapo osoby nepřátelské režimu. Díky této akci přišlo město o svého starostu Bohuslava Lužu, který byl deportován do koncentračního tábora v Dachau.⁶⁶ Po něm získal do svých rukou správu města první náměstek děkan P. Msgr. Jaroslav Hlobil. V dubnu 1941 nacisté zrušili městskou samosprávu. Nejdříve byla rozpuštěna městská rada, poté museli rezignovat i ostatní členové zastupitelstva. Úřadující náměstek Msgr. Hlobil sdělil na schůzi městské rady, že mu okresní úřad oznámil přání Oberlandrata ve Zlíně, aby se někteří členové městské rady a zastupitelstva vzdali svých funkcí. Mezi odstupujícími zastupiteli byl také můj

⁶¹ SOKA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, inv. č. 372, Střední škola dívčí (Uherský Brod), s. 210.

⁶² SOKA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, kart. 1, inv. č. 10. Z doby okupace města Uherského Brodu-hrst vzpomínek, s. 60.

⁶³ Baron Fišljar byl původně zástupce oberlandrata Zlín a ředitel velkostatku v Brumově. In: SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 383.

⁶⁴ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 186.

⁶⁵ BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno 1972, s. 265-266.

⁶⁶ V roce 1941 byl Bohuslav Luža převezen do Buchenwaldu. Nedlouho po osvobození tábora spojeneckými vojsky 7. května 1945 zemřel. In: SOKA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, kart. 1, inv. č. 10. Z doby okupace města Uherského Brodu-hrst vzpomínek. s. 80. Více viz: POLÁKOVÁ, Miroslava: *Měli odvahu žít: odboj na Uherskobrodsku v letech 1939-1945*. Praha 2018, s. 196-211.

dědeček Stanislav Kunčar. V pátek 30. května 1941 se sešli ve tři hodiny odpoledne noví členové městského zastupitelstva na radnici k ustavující schůzi. Starostou města se stal ředitel místního reálného gymnázia Vladimír Havránek. Pan Vilibald Růžička píše, že byl Havránek postrachem celého města a kde mohl, tak zaváděl němčinu a šířil hitlerovskou propagandu. Jeho náměstkem se stal Reinhold Wendt, který pocházel z Hané, konkrétně z Prostějova. Dále se ustavující schůze zastupitelstva zúčastnil například sodovkář Fuchs, hoteliér Gustav Medřický a také několik přistěhovalých Němců.⁶⁷

3.2 Národní souručenství

Po zřízení protektorátu zrušil prezident politické strany Národní jednotu (téměř všechny nelevicové strany) a Národní stranu práce (levicová strana). Jedinou povolenou politickou stranou se stalo Národní souručenství.⁶⁸ Již 21. března byl jmenován prezidentem Emilem Háchou výbor NS o padesáti členech v čele s Adolfem Hrubým.⁶⁹ Tato organizace byla na jedné straně loajální k okupační moci, na druhé straně mohla udržovat český veřejný život jako jediná povolená strana a řada členů byla zapojena do odboje. Členy mohli být lidé ze všech společenských vrstev, což mělo symbolizovat jednotu.⁷⁰ Prezident jmenoval do každého kraje protektorátu krajského vedoucího, přičemž za tehdejší Hradištský kraj byl jmenován Leopold Slíva, rodák ze Šumic. Vedoucím okresu Uherský Brod se stal profesor Jindřich Kolařík. Vedoucí pozici v Uherském Brodě zastával úředník Jan Koller. K NS se po úspěšné náborové akci přihlásila většina mužů⁷¹ z protektorátu.⁷² V Uherském Brodě se přihlásilo 1902 z 1906 oprávněných voličů, byla zde 100 % účast. Ve Zprávách města Uherského Brodu bylo po úspěšném náboru napsáno, že všichni Čechové pochopili osudovost chvíle a že jsou národně uvědomělí. Do místního výboru NS vstoupil také můj dědeček Stanislav Kunčar, povoláním rolník, který vykonával funkci sociálního činovníka.⁷³ Zároveň byla

⁶⁷ Tamtéž, s. 84-88.

⁶⁸ V práci budu dále používat NS.

⁶⁹ ADOLF HRUBÝ byl agrárník a předseda českého odboru Zemědělské rady In: MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha 2012, s. 139.

⁷⁰ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha 2006, s. 211.

⁷¹ Do Národního souručenství se mohli přihlásit pouze muži.

⁷² SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 386-387.

⁷³ *Jmenování členů místního Národního souručenství*. Zprávy města Uh. Brodu, č. 5, r. 5, 1939, s. 4.

vytvořena organizace mládeže NS. Věková hranice členství byla od 15 do 21 let. Do čela Hradištského kraje byl jmenován učitel Jaroslav Orel z Francovy Lhoty. V okrese Uherský Brod se stal vedoucím František Švehlík. Členové NS se navzájem oslovovali bratře a národním pozdravem se stalo heslo Vlasti zdar.⁷⁴ Dle zápisů kroniky je patrné, že se činnost NS v Uherském Brodě omezila na organizování kulturního života zejména v prvních letech války. Pořádali Český hudební máj, výstavy obrazů, ale po roce 1940 zprávy o činnosti končí. NS bylo nakonec jako politická organizace zrušeno v roce 1943, ztratilo svůj vliv a do konce války představovalo spíše kulturní instituci.⁷⁵

3.3 Školství

Uherský Brod plnil díky většímu množství škol funkci školského centra celého okresu. Před vznikem protektorátu se ve městě nacházela obecná škola chlapecká a dívčí a měšťanská škola, které sdílely stejnou budovu na Mariánském náměstí. Dále zde fungovala živnostenská pokračovací škola, odborná škola pro ženská povolání, odborná škola hospodářská a reálné gymnázium.⁷⁶ Všechny vyjmenované školy pokračovaly v činnosti i po vypuknutí války a zahájily svůj první válečný rok v září 1939. V následující části práce se budu zabývat tím, jak válka zasáhla do činnosti jednotlivých škol ve městě, zejména obecné školy dívčí a chlapecké a měšťanské školy a reálného gymnázia.

Pro školství nastala řada změn již během roku 1938. V důsledku vyhlášení zářijové mobilizace přerušilo několik škol vyučování, neboť byli ve školních budovách ubytováni vojáci připravení k obraně země před německými agresory. Školy musely hledat náhradní budovy a několik učitelů bylo povoláno k mobilizaci. Mnichovská konference a následné zabránění českého pohraničí nacisty mělo rovněž velký vliv na tisíce českých učitelů, kteří museli utéct z pohraničí i se svými rodinami. Přicházeli také učitelé se Slovenska, Zakarpatské Ukrajiny apod. Na školách se díky tomu zvyšoval počet žáků, ale také učitelů. Následkem bylo zavedení dřívějšího

⁷⁴ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 386-387.

⁷⁵ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 207.

⁷⁶ BARTOŠ, Josef-ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno 1972, s. 266-267.

odchodu učitelů do penze u mužů od 55 let a u žen od 53 let.⁷⁷ V Uherském Brodě tuto změnu pocítil například Vilibald Růžička, vyučující na obecné škole dívčí, neboť byl dekretem z června 1939 poslán do dřívějšího důchodu ve věku 55 let.⁷⁸ I přes toto opatření byl stále nedostatek volných učitelských míst, proto se úřady rozhodly, že sníží maximální počet žáků ve třídě na 45, což platilo pro obecné i měšťanské školy, a tak došlo ke zvýšení počtu tříd a vyučujících.⁷⁹

Největší zásahy však měly teprve přijít, a to v souvislosti se vznikem Protektorátu Čechy a Morava. V kapitole se věnuji zejména základnímu a střednímu školství, ale velký problém představovalo rovněž uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939. Tato událost postihla i studenty z Uherského Brodu, například Rudolfa Konečného, který nastoupil v roce 1938 na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně. Po uzavření vysoké školy byl zatčen a odvezen do koncentračního tábora Sachsenhausen. Do Uherského Brodu se vrátil v květnu 1940 a do konce války pracoval jako dělník u drah.⁸⁰

3.3.1 Dívčí obecná a chlapecká škola a měšťanská škola újezdní

První zásah do činnosti národních škol nastal ihned po příchodu okupačních vojsk, které obsadily školní budovy pro své potřeby. Platilo to také v případě Uherského Brodu. Obecná dívčí a chlapecká škola a měšťanská škola sdílely stejnou budovu. Ředitelem měšťanské a obecné školy dívčí byl Jan Němeček a obecné školy chlapecké ředitel Josef Ondrášek. Ještě před okupací se tyto školy potýkaly s nedostatkem místa pro své žáky, po příchodu vojsk se tento problém ještě znásobil, situace se zhoršovala a školy se musely velmi rychle přizpůsobit změněným podmínkám. Jednotlivé kabinety museli vyučující umístit do jedné učebny, a to do kreslírny. Vojsko mělo taktéž k dispozici školní kuchyni, škola proto využívala provizorní kuchyni v místním klášteře. Ve školním roce 1940/1941 již využívalo německé vojsko dvě třetiny školní budovy. Pamětník František Varad'a vzpomíná, jak

⁷⁷ DOLEŽAL, Jiří – KŘEN, Jan: *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha 1996, s. 38-39.

⁷⁸ SOKA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, inv. č. 372, s. 121. Střední škola dívčí.

⁷⁹ BOSÁK, František: *Česká škola v době nacistického útlaku: příspěvek k dějinám českého školství od Mnichova do osvobození*. České Budějovice 1969. s. 16-18.

⁸⁰ BARTOŠÍKOVÁ, Alena: *Třicet tři životních cest osobností a významných lidí města Uherského Brodu*. Veselí nad Moravou 2014, s. 41.

Němci obsadili část školní budovy včetně tělocvičny, kde měli vojáci každé ráno nástupy a cvičení.⁸¹ Ani školní zahrada nebyla žákům přístupná, protože zde byla umístěna tři vojenská skladiště střeliva.⁸² Na počátku německé okupace bylo rovněž zakázáno chodit s žáky v rámci tělocviku na vycházky po větších skupinách. Na plnění tohoto nařízení dohlíželi četníci.

Nacisté si uvědomovali, že škola je kulturní instituce, proto jakýkoliv projev národního vědomí odmítali a začali s germanizací českého školství. V kronice měšťanské a obecné školy se můžeme dočíst, že škola musela odstranit obrazy s bývalými představiteli Československé republiky, také znaky a mapy připomínající dobu první republiky. Mapy Velkoněmecké říše musely mít německý popis, ale území protektorátu bylo popsáno česko-německy.⁸³ Novému režimu byly také přizpůsobeny třídy. František Varaďa vzpomíná, že se ve školních třídách objevily portréty Adolfa Hitlera.⁸⁴ Podle výzdoby tříd a chodeb byl u každého učitele a ředitele školy posuzován postoj k Velkoněmecké říši. Učitelům vyhrožovali zejména inspektoři, že pokud nebudou dodržovat nařízení, přeloží je na vzdálenou obecnou školu nebo budou dáni k dispozici úřadům práce, které je pošlou na práci do továren v Německu. V obecné a měšťanské škole v Uherském Brodě prováděl pravidelné kontroly zemský německý inspektor Ernst Schatek.⁸⁵ Podle zpráv kronikáře byly v Uherském Brodě inspekce až pětkrát do roka. Inspektoři kontrolovali, zda jsou dodržována všechna nařízení. Za porušení mohl následovat trest i zavření celé školy.⁸⁶ V roce 1942 byl zaveden do škol árijský pozdrav vztyčením pravé paže, a to před i po vyučování. Bylo nařízeno, aby tímto pozdravem zdravili žáci učitele i na ulici. Kronikář píše, že na obecné dívčí i měšťanské škole se tento pozdrav neujal a učitelé dodržovali nařízení v případech, kdy

⁸¹ František Varaďa začal chodit do první třídy v roce 1938. Vzpomíná, jak byly v průběhu války u školy vybudovány dřevěné baráky pro vojáky, kteří prováděli pořadová cvičení a měli být určeni pro boj na východní frontě. Paměť národa. František Varaďa. [online] In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/varada-frantisek-20200613> [cit. 15. 12. 2021].

⁸² SOKA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, neinv. Střední škola dívčí 1941-1945 (Uherský Brod), s. 154.

⁸³ SOKA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, inv. č. 372, s. 244-247.

⁸⁴ Paměť národa. František Varaďa. [online] In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/varada-frantisek-20200613> [cit. 15. 12. 2021].

⁸⁵ Školní kronika uvádí, že inspektor Schatek nařídil vybudovat v každé učebně obrázkový koutek a vyučující měli za úkol připevňovat výstřižky z novin a obrázkových časopisů s tematikou z válečného života. Vše mělo vyjadřovat kladný vztah k Velkoněmecké říši a jejím představitelům. Stávalo se, že žákům ve škole prohlížel zemský inspektor Ernst Schatek jejich školní potřeby. Ihned měl být telefonicky nahlášen jakýkoliv protiněmecký projev u žáků nebo učitelů. In: SOKA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, inv. č. 372, s. 249.

⁸⁶ Tamtéž, s. 262.

to považovali za nutné. Výjimku představoval odborný učitel František Golzmann, který spolupracoval s Němci.⁸⁷

Jednou z pravomocí okupační správy týkající se oblasti školství se stalo rozhodování o náplni výuky. Vyžádali si revizi učebnic a školních knihoven.⁸⁸ Podle zpráv kronikáře se ve většině knih našel závadný obsah, a proto se na začátku školního roku 1941/42 v Uherském Brodě vyučovalo bez učebnic. Výroba nových učebnic se protáhla až do roku 1943, neboť byl velký nedostatek papíru. Nové učebnice byly však napsány v duchu nacistické ideologie. V půlce srpna 1939 začala platit v protektorátních školách nová jazyková nařízení, která upřednostňovala češtinu před němčinou. Pro školy to znamenalo například označení školní budovy, sborovny, ředitelny a kabinetů českoněmeckým nápisem. Zásahy se týkaly rovněž jednotlivých předmětů. Vyučující dějepisu z Uherského Brodu například absolvovali o hlavních prázdninách 1941 šestinedělní přeškolovací kurz, kde se měli dozvědět, jak mají popravdě z hlediska Němců vykládat žákům dějiny.⁸⁹

V červenci 1941 byl zaveden výnos týkající se organizace obecných a měšťanských škol. Jím se měnil název z měšťanské školy na hlavní. Postup nacistů v oblasti školství však směřoval ke snížení úrovně vzdělanosti protektorátních žáků. Hlavní škola se stala v podstatě výběrovou, neboť na ni mohlo být přijato pouze 35 %⁹⁰ schopných žáků ze 4. postupujícího ročníku.⁹¹ Ve stejném roce byl poslán na trvalý odpočinek ředitel Jan Němeček a jeho post převzal Antonín Soustružník.

Vyučující měli za úkol vychovávat k úctě k Říši a jejím představitelům ve všech předmětech a dobře ovládat německý jazyk. Museli proto projít jazykovou prověrkou. Kronikář nás informuje, že vyučující v Uherském Brodě absolvovali písemný test a ústní zkoušku, poté diktát z novin a překlad z češtiny do němčiny. Celá práce trvala jednu hodinu. Předsedou zkušební komise byl starosta města Vladimír

⁸⁷ Tamtéž, s. 250.

⁸⁸ Školní kronika uvádí, že později musely být zabaleny a zapečetěny vyřazené knihy ze školní knihovny nebo odborná díla z různých kabinetů. Vyřazené knihy, mapy, zeměpisné a dějepisné obrazy byly poslány na Okresní úřad v Uherském Brodě, kde byl strojem rozřezány na úzké pásy a poté odeslány ke zpracování do papíren. In: Tamtéž, s. 246.

⁸⁹ Tamtéž, s. 262-265.

⁹⁰ BOSÁK, František: *Česká škola v době nacistického útlaku: příspěvek k dějinám českého školství od Mnichova do osvobození*. České Budějovice 1969, s. 29.

⁹¹ Kromě snížení počtu žáků obecných škol, byl také zrušen jednoroční učební kurz. Školní kronika uvádí, že ke zrušení došlo 1. září 1943 a byla to velká rána pro školství, protože tento kurz byl dobrou přípravou pro studium na odborné škole. In: SOKA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, inv. č. 372, s. 255.

Havránek. Z nařízení ministerstva školství zde byly ve školním roce 1943/1944 zavedeny pokusné třídy v německém jazyce, konkrétně se jednalo o 1.A a 1.B. Bylo zavedeno pět hodin vyučování německého jazyka a po jedné hodině zeměpisu, přírodovědy a matematiky. V 1.A vyučovala odborná učitelka Libuše Bělohlávková a v 1.B učitelka němčiny Věra Kmentová. Plnění nařízení kontroloval inspektor, který měl povinnost přijít alespoň jedenkrát týdně.⁹²

Ve školství se brzy začala projevovat nacistická politika vůči židovskému obyvatelstvu. Nejdříve omezili přístup Židům ke vzdělávání, a nakonec byli ze škol úplně vyloučeni.⁹³ V Uherském Brodě žila početná židovská komunita, tudíž žáci měšťanské i hlavní školy vnímali zhoršující se situaci Židů, neboť řada z dětí měla ve třídě spolužáky židovského původu. Například pamětník František Varad'a vzpomíná, že s ním chodil do třídy jeden židovský spolužák: „*Seděl za mnou. Škola pomalu končila a už začínaly ty židovské pogromy. Svěřil se mi a loučil se se mnou. Podával mi vážně pravici, ale abych to nikomu neříkal, že už je konec roku, ale že už si pro vysvědčení nepřijde, že tento týden odchází pryč a že už se nesetkáme. Po čase jsem se dozvěděl, že několik dnů nato se celé jeho rodině podařilo utéct z protektorátu přes Slovensko. A opravdu už jsme se nesetkali, jeho rodině se podařilo dostat do Izraele.*“⁹⁴

Nacisté se rozhodli, že využijí početné třídy žáků jako levnou pracovní sílu. Školy se postupně stávaly výkonnými sběrnami odpadových hmot a léčivých bylin pro potřeby Říše. Na sběr měli dohlížet vyučující, kteří tak činili pod velkým tlakem německých úředníků.⁹⁵ Ze školní kroniky vyčteme, že žáci v Uherském Brodě stejně jako v ostatních školách sbírali zejména železo, barevné kovy, gumy, korek, sklo, papír a další suroviny. Aby se zvýšila motivace žáků k většímu výkonu ve sběru, byl ve třídách pověšen jmenný seznam žáků třídy se záznamem kolik, kdo nasbíral kilogramů odpadu a léčivých bylin v jednotlivých měsících. Nejlepší sběrači byli odměněni ministerstvem školství knihami nebo jinými dary. Třída s největším počtem bodů získala putovní pohár. V Uherském Brodě byly vyvěšeny výsledky celé školy, ale také

⁹² SOKA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, neiniv. Střední škola dívčí 1941-1945 (Uherský Brod), s. 195.

⁹³ DOLEŽEL, Jiří – KRĚN, Jan: *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha 1996, s. 42.

⁹⁴ Paměť národa. František Varad'a. [online] In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/varada-frantisek-20200613> [cit. 15. 12. 2021].

⁹⁵ BOSÁK, František: *Česká škola v době nacistického útaku: příspěvek k dějinám českého školství od Mnichova do osvobození*. České Budějovice 1969, s. 54-55.

tříd na chodbách, což můžeme vidět na fotkách uložených ve školní kronice. V tuhé zimě 1941/1942 se v konala v Uherském Brodě rovněž sbírka teplého oblečení pro německé vojsko na ruské frontě. Jak už bylo zmíněno, tak žáci sbírali také léčivé byliny, a to kvůli nedostatku léčiv. Obecná a hlavní škola musela odvádět byliny firmě Bruščík, sběr léčivých bylin, Uherský Brod.⁹⁶ Kromě sběru museli žáci a učitelé pomáhat při zemědělských pracích, což bylo dáno výnosem ministerstva školství z roku 1942. Žáci měšťanské školy vypomáhali za dozoru učitelů u sedláků, hlavně na velkostatku pana Kubíčka na Horním dvoře, na polích hospodářské školy a u pana zahradníka Hřebčiny. Tyto práce začaly v dubnu a probíhaly do konce školního roku.⁹⁷ Po vyhlášení totální mobilizace po porážce u Stalingradu začátkem roku 1943 bylo již vše podřízeno potřebám války, včetně školství. Školy se od této chvíle posuzovaly pouze podle sběru surovin a pracovního nasazení žáků.⁹⁸

I učitelům přibyla v průběhu protektorátu řada dalších povinností. Konkrétně v Uherském Brodě vypomáhali v městském, ale také okresním zásobovacím oddělení. Kromě toho se spolu s žáky účastnili žňových prací. I přesto, že školní prázdniny trvaly od poloviny července do konce srpna, tak vyučující museli pokračovat v kancelářské práci a jejich dovolená byla omezena na 14 dní. Od roku 1943 v důsledku obavy z možného bombardování museli vyučující konat v noci hlídkové bezpečnostní služby na silnicích, ulicích, hlídali zádruhu, tedy obilné skladiště a vykonávali službu protiletectvé ochrany. Vedoucím školní protiletectvé ochrany byl odborný učitel Vladimír Šťastný.⁹⁹

Od počátku roku 1945 až do osvobození bylo v Uherském Brodě několikrát přerušeno vyučování. První pozastavení výuky nastalo kvůli narůstajícím případům skvrnitého tyfu, který přinesli vojáci, kteří se vraceli z fronty. Z důvodu válečných operací a blížící se fronty k okresu bylo vyučování od 7. dubna až do 17. května 1945 zastaveno. Během bombardování byla poničena nejen školní budova,

⁹⁶ Sběr papíru si měla zařídít obec a pověřit tímto úkolem konkrétní osoby. Mělo být posbíráno co nejvíce odpadových hmot. Žákům byla přidělena určitá ulice a měli za úkol každý měsíc navštívit všechny domy v ulici. Tyto odpadové hmoty pak vzali a odnesli do školy. Školní inspektoři dohlíželi na výsledky sběru a vyzývali k co nejlepším výsledkům. Škola musela každý měsíc podávat výsledky sběru okresnímu školskému výboru, jednou za čtvrt roku pak ministerstvu školství. In: SOkA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, i. č. 372, s. 256-258.

⁹⁷ Tamtéž, s. 265.

⁹⁸ DOLEŽAL, Jiří – KŘEN, Jan: *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. V Praze 1996, s. 57.

⁹⁹ SOkA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, i. č. 372, s. 276-270.

ale 15. dubna 1945 byl také raněn člen učitelského sboru Jaromír Šiška. Několik dní po osvobození bylo zahájeno čištění školní budovy, při kterém vypomáhali místní učitelé, mezi nimi například Vladimír Čechmánek, Josef Holeš, František Veselka atd. Pravidelné vyučování bylo zahájeno slavnostním shromážděním žáků 18. května 1945 ve velkém sále Sokolovny. V důsledku vyšetřování spolupráce s Němci muselo odejít několik učitelů jako Jan Jančařík, František Golzmann, František Tomašík, Marie Přerovská a ředitel měšťanské školy Antonín Soustružník. Správa obecné školy dívčí a měšťanské přešla poté do rukou odborného učitele Vladimíra Čechmánka.¹⁰⁰

3.3.2 Reálné gymnázium

Střední školy představovaly další typ škol, proti kterému nacisté namířili represivní zásahy. Vyučovali zde totiž vysokoškolsky vzdělaní profesori, kteří měli velký výchovný vliv na své studenty.¹⁰¹ I když byla v průběhu války řada středních škol zrušena, uherskobrodské gymnázium pokračovalo ve své činnosti až do konce války. Bylo to dáno tím, že zde vyučoval proněmecky orientovaný profesor Vladimír Havránek, který v roce 1940 založil v Uherském Brodě Svaz pro spolupráci Čechů s Němci a stal se jejím předsedou. V roce 1941 se stal starostou města a 10. března 1942 byl jmenován správcem reálného gymnázia místo Josefa Lešenara, který byl poslán do důchodu.¹⁰²

První změna, která byla zavedena na počátku protektorátu, se týkala změny času vyučování. Bylo to způsobeno zabráním budovy školy měšťanské a obecné německým vojskem, čímž vznikl nedostatek prostoru pro výuku, proto ředitel školy požádal o umožnění výuky v budově gymnázia. Žáci obecné školy měli odpolední vyučování a reálné gymnázium zavedlo vyučování dopolední od 7: 15 do 12 hodin. Od školního roku 1940/1941 docházelo ke snižování počtu přijímaných studentů na reálném gymnáziu. V tomto školním roce navštěvovalo gymnázium 475 žáků a ve školním roce 1944/45 klesl tento počet na 268 žáků. Došlo také ke snížení počtu tříd z osmi na sedm.¹⁰³ Tento kurz byl dán snahou nacistické moci omezit a zlikvidovat

¹⁰⁰ SOkA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, neinv. Střední škola dívčí 1941-1945 (Uherský Brod), s. 113-116.

¹⁰¹ DOLEŽAL, Jiří – KŘEN, Jan: *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. V Praze 1996, s. 53.

¹⁰² SOkA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, neinv. Gymnázium Uherský Brod 1941-1950. Školní rok 1941-1942.

¹⁰³ Tamtéž, školní rok 1944/1945.

české střední školství. Ve školním roce 1942/1943 byl zaveden nový způsob přijímacích zkoušek do prvních tříd prostřednictvím výběrových táborů. V roce 1943 se podle zápisu kronikáře přihlásilo do tábora celkem 53 žáků. Řídil je německý poradce p. Oberlehrer Hans Namislow z Frýdku. Ke zkouškám se dostavilo 47 žáků, přijato bylo pouze 27, ostatní nedosáhli požadovaného počtu bodů.¹⁰⁴

Žáci se účastnili v průběhu válečných let různých přednášek, například v rámci Týdne čistoty a zkrášlení domova byli poučeni o významu čistoty těla, školní budovy, svých domovů nebo se účastnili různých koncertů, a to především místního pěveckého sboru Dvořák, protože vyučující na gymnázia Tomica byl vedoucím tohoto hudebního spolku.¹⁰⁵ Samozřejmostí byla účast na všech slavnostech nařízených okupační mocí, tedy výročí vzniku protektorátu a narozeniny říšského vůdce Adolfa Hitlera. Tím, že vedení gymnázia začalo být v průběhu válečných let hodně proněmecké, věnovali oslavám a plnění všech nařízení náležitou péčí. Slavení spočívalo v tom, že se žáci v první vyučovací hodině shromáždili ve svých třídách a třídní profesori pronesli předepsaný proslov, stejný postup byl i v případě oslav narozenin Hitlera.¹⁰⁶

Ve školním roce 1940/41 se i na gymnáziu projevila nacistická politika vůči Židům. Kvůli neárijskému původu byli odmítnuti k přijetí dva žáci. Z další účasti na vyučování bylo z žáků, kteří již chodili na školu vyloučeno šest Židů.¹⁰⁷ Od 12. do 31. ledna 1943 sloužila budova gymnázia jako shromaždiště židovského obyvatelstva z celé jihovýchodní Moravy. V této době bylo vyučování přerušeno, neboť nebyla k dispozici žádná jiná budova. Kancelář gymnázia se nacházela na radnici a v jejím zasedacím sále probíhaly pracovní kroužky. Studenti dostávali po tuto dobu alespoň domácí úkoly.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Ve velkých městech byly organizovány tyto tábory jako internáty, v nichž se žáci stravovali a bydleli pět dní. Německý poradce byl vlastně německý profesor nebo učitel, který vybíral žáky podle toho, jestli by u nich bylo možné poněmčení. In: BOSÁK, František: *Česká škola v době nacistického útlaku: příspěvek k dějinám českého školství od Mnichova do osvobození*. České Budějovice 1969, s. 41.

¹⁰⁵ SOkA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, neinv. Gymnázium Uherský Brod 1941-1950. Školní rok 1942-1943.

¹⁰⁶ SOkA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, neinv. Gymnázium Uherský Brod 1896-1940. Školní rok 1940/1941.

¹⁰⁷ Tamtéž, Školní rok 1940/1941.

¹⁰⁸ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120, 1940-1946, s. 85.

Kromě sběru odpadových hmot se vyšších ročníků reálného gymnázia týkala pracovní povinnost mládeže od 16 do 25 let. Stále častější povolávání ročníků pracovními úřady začalo od roku 1943 a pokračovalo až do roku 1945 a bylo to spojené s vyhlášením totální mobilizace hospodářství, ale také lidí. 15. března 1943 se slavilo výročí protektorátu a ve stejný den se museli někteří studenti a studentky 8.A a 8.B hlásit na úřadu práce do pracovní povinnosti a poté dle zpráv kronikáře byli posláni na práci do zbrojařských závodů.¹⁰⁹ Deset žáků ročníku 1924 ze sedmé a osmé třídy bylo v průběhu roku 1944 nasazeno do práce v Německu. Kromě studentů byli v stejném roce povolávání rovněž profesori reálného gymnázia Václav Šefrna, Václav Olžbut a Walter Stehlík, a to do oceláren ve Vítkovicích. Gymnázium tím přišlo o učitele tělocviku. Studenti reálného gymnázia se zase podíleli na záchranných pracích v Hodoníně a ve Zlíně. Do Hodonína odjelo 21. listopadu 1944 třináct studentek a pracovaly tři dny v kuchyni pro veřejné stravování osob postižených bombardováním.¹¹⁰

Ve školním roce 1944/1945 muselo být 2. patro hlavní školy uvolněno pro SS-Polizei, 1.-4. třídy reálného gymnázia se rovněž potýkaly s nedostatkem místa. V celém městě nebylo jiných vhodných učeben, proto byly zmíněné třídy přesunuty do nedalekých Havřic a 6.-7. třída do zasedací síně na radnici. Bylo zavedeno střídavé vyučování po pěti vyučovacích jednotkách a každá třída po čtyřiceti minutách. Dopolední a odpolední třídy se střídaly po čtrnácti dnech.¹¹¹ Na začátku roku 1945 studenti nedocházeli do školy, neboť kvůli nedostatku uhlí nesměly být vytápěny třídy. Do školy docházeli pouze dvakrát týdně, a to v úterý a v pátek, aby odevzdali úkoly, doba pobytu ve třídě byla omezena na jednu hodinu. 10. února musela být vyklizena i škola v Havřicích. Nábytek a zařízení bylo odvezeno do Uherského Brodu a uloženo ve skladišti v Těšovské ulici. Vyučování na všech školách bylo do 11. března úplně zastaveno, neboť se v obci Francova Lhota objevily dva případy skvrnitého tyfu. Vyučující posílali domácí úkoly poštou vždy na čtrnáct dní. V dubnu byla pak školní budova zabrána německým vojskem. Po osvobození Uherského Brodu byl pověřen

¹⁰⁹ SOkA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, neinv. Gymnázium Uherský Brod 1941-1950. Školní rok 1942-1943.

¹¹⁰ Tamtéž, školní rok 1944-1945.

¹¹¹ Tamtéž.

vedením gymnázia profesor Karel Křivánek. 13. května se účastnili žáci školy a profesorského sboru manifestační oslavy osvobození Československé republiky.¹¹²

3.3.3 Vyšší odborná škola pro ženská povolání, živnostenská škola pokračovací a odborná škola hospodářská

V Uherském Brodě se rovněž nacházela odborná škola pro ženská povolání, do které chodila děvčata z celého okresu. Tato škola měla dva ročníky a živnostenskou pracovnu pro šití šatů. Již v září 1938 při vyhlášení mobilizace pracovaly žákyně i učitelky na pomocných pracích na nádraží, šily prádlo pro Československý červený kříž. Vojákům projíždějícím Uherským Brodem podávaly občerstvení. Žákyně byly totiž členkami dorostu Československého červeného kříže. 17. března 1939 byla celá školní budova zabrána německým vojskem. První týden po zabrání se nevyučovalo. Od 24. března do 30. března se učilo částečně v budově reálného gymnázia. Normální vyučování začalo až 13. dubna.¹¹³ Na začátku školního roku bylo ve škole 44 žákyně. 31. ledna 1939 odstoupila dosavadní ředitelka školy a místo ní 1. února nastoupila Lidmila Rajchlová.¹¹⁴ Tato škola se v průběhu války stejně jako ostatní uherskobrodské školy potýkala s nedostatkem místa. Od 1. listopadu 1942 byla proto umístěna do budovy odborné školy hospodářské, později do budovy živnostenské školy pokračovací.¹¹⁵ V roce 1943 docházelo do odborné školy pro ženská povolání více děvčat než dříve, protože studium dívek na středních školách bylo značně omezeno.¹¹⁶

Odborná živnostenská škola byla složena ze všeobecné živnostenské školy pokračovací s odbornými třídami pro živnosti dřevodělné, pro živnosti holičské, kadeřnické, vlásenkářské, měla sedm tříd, v roce 1939 měla 84 žáků a 17 žákyně. Tato

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Výroční zpráva Veřejné odborné školy pro ženská povolání v Uherském Brodě 1938-1939. [online] In: <https://ndk.cz/view/uuid:a60e5110-577f-11e9-8854-005056827e51?page=uuid:5c32eee9-9be6-41e9-8273-c2489efb3075> [cit. 15. 2. 2022].

¹¹⁴ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 417.

¹¹⁵ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 78.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 102.

škola byla umístěna v budově na Horním náměstí. Ředitelem školy byl od prosince 1938 Josef Cihlár.¹¹⁷

Odborná škola hospodářská sídlila od roku 1935 na Mariánském náměstí v domě čp. 65. V roce 1939 měla dva ročníky se 40 žáky. Od roku 1929 byl ředitelem školy Josef Kaláb, který zde působil až do konce války.¹¹⁸ Kronikář si zapsal, že Němci jen rozkazují, nařizují a že je všechno špatné a že každá kráva musí mít německé jméno.¹¹⁹ I přes řadu omezení způsobených nacistickou okupací, škola a školní hospodářství v době války pokračovaly ve své činnosti. 15. dubna 1945 nastalo bombardování města, při kterém byla poškozena školní budova a objekty školního hospodářství. Pan ředitel Kaláb si zapsal, že postupující armády zabavily všechny zásoby sena, obilí ze sýpky, dobytek a další. Také odvezli dva koně, tudíž zůstal statek bez potahu. 13. listopadu 1945 byl jmenován ředitelem profesor Josef Přidal.¹²⁰

Pro děti říšských občanů, kteří přišli z bombardovaného území, byla zřízena jednotřídní německá škola v upravených místnostech bývalého hostince Graulova na rohu Kaunicovy ulice. Kromě toho zde byla zřízena veřejná mateřská škola pro děti od čtyř do šesti let. Škola se nacházela v místech dřívější soukromé školy mateřské v Klášteře Sester Neposkvrněného Početí Panny Marie na Mariánském náměstí. Děti učila Marie Málková a Vlasta Hrejsová.¹²¹

3.3.4 Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě

Území Čech a Moravy se stalo součástí Říše i s jeho obyvatelstvem. Nacisté proto potřebovali vychovat protektorátní obyvatelstvo k říšské myšlence a rozhodli se, že začnou u mládeže. Zastupující protektor Heydrich dal za tím účelem založit v roce 1942 organizaci Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Tato organizace povinně sdružovala veškerou českou mládež od deseti do osmnácti let ve

¹¹⁷ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 417.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ 100 let zemědělského školství v Uherském Brodě. [online] In: http://drupal.sou-ub.cz/sites/default/files/Almanach_100.pdf [cit. 15. 12. 2021].

¹²⁰ Tamtéž

¹²¹ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 102.

městech, ale také na venkově.¹²² 13. března 1943 se v Uherském Brodě konalo slavnostní zahájení činnosti pobočky Kuratoria v sále kina Viktoria, jíž se účastnili žáci s profesorským sborem. Profesor reálného gymnázia Jan Pavelčík¹²³ se účastnil nejen povinného kurzu Kuratoria pro výchovu mládeže v nedalekých Luhačovicích, ale stal se rovněž osobním poradcem této organizace v Uherském Brodě. Pořádali divadelní, hudební, pěvecká vystoupení a akce jako Umění mládeži nebo Umění všem.¹²⁴ Dle zpráv kronikáře mládež do Kuratoria nerada chodila a snažila se akcím pořádaných touto organizací vyhýbat. Nepomohly ani výzvy k mládeži místního rozhlasu. Studenti gymnázia se rozhodli, že se budou scházet tajně, neboť jim režim zakázal skautskou organizaci a tělovýchovné spolky. Dr. Jan Šebestík vzpomíná, že kolem roku 1944 začal jeden ze starších studentů Fero Kovařík organizovat ilegální skautský oddíl. *Scházeli jsme se v jednom domě v Židovně, kde tehdy nikdo nebydlel, zařídili jsme si klubovnu, měli jsme československou vlajku a státní znak, pilně jsme se učili skautská pravidla, hráli po městě tajně skautské hry.*¹²⁵

3.4 Hospodářský vývoj

V této části práce se zabývám hospodářstvím ve městě Uherský Brod v období nacistické okupace. Její součástí je stručný přehled nejdůležitějších podniků ve městě včetně zbrojařského závodu, osudy židovských obyvatel. Také se zaměřuji na hospodářské a sociální dopady spojené se vznikem protektorátu.

Uherskobrodský okres byl osídlen převážně obyvatelstvem české národnosti. Ve městech se nacházela nevelká německá menšina, ve větším počtu pak židovská menšina.¹²⁶ Politický okres Uherský Brod měl převážně zemědělský charakter a samotné město pak plnilo roli zemědělského (bylo zde sídlo velkostatku), a hlavně obchodního centra. Pravidelně do města jezdili obyvatelé z celého okresu na týdenní trhy, zejména dobytčí. Co se týče hospodářství, tak spíše převažovala domácí řemeslná

¹²² BOSÁK, František: *Česká škola v době nacistického útlaku: příspěvek k dějinám českého školství od Mnichova do osvobození*. České Budějovice 1969, s. 52.

¹²³ JAN PAVELČÍK byl od roku 1940-1952 profesor zeměpisu a tělocviku. In: *Sborník 120 let Gymnázia Jana Amose Komenského v Uherském Brodě 1896-2016*. Uherský Brod 2016, s. 56.

¹²⁴ SOkA Uherské Hradiště, fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště, i. č. 372, s. 265-267.

¹²⁵ In: *Sborník 120 let Gymnázia Jana Amose Komenského v Uherském Brodě 1896-2016*. Uherský Brod 2016, s. 18.

¹²⁶ V Uherském Brodě se počet židovského obyvatelstva se pohyboval okolo 600 osob. In: BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno c1972, s. 269.

výroba.¹²⁷ Až ve 20. letech se začal v okrese více rozvíjet průmysl. Vznikla zde řada stavebních firem, například Kleina, Kubíčka nebo Málka. Ve městě se rovněž nacházela továrna na ohýbaný nábytek Jana Briefa,¹²⁸ která vyvážela své výrobky nejen do Evropy. V roce 1924 vznikla další nábytkářská firma Josefa Pokorného.¹²⁹

Největší význam měl ve městě potravinářský průmysl. Nacházel se zde pivovar a sladovna František Janáček a syn. Pivovar měl moderní zařízení a patřil mezi největší na jihovýchodní Moravě s českým vedením. Důležitý byl rovněž Předbranský mlýn přestavěný mlynářem Eduardem Stratilem. Mezi další podniky potravinářského průmyslu patřila palírna slivovice a borovičky zřízená v roce 1919 Josefem Hladišem. Tato firma o tři roky později postavila továrnu na zužitkování ovoce, kde se zpracovávalo i cizí ovoce, lisovalo ovoce na šťávy a vyráběla se zde rovněž marmeláda i povidla. Kromě toho se ve městě nacházelo několik továren na likéry, kterou vlastnil například Jan Kohn, od roku 1921 pak Jindřich Körner. K roku 1935 měla na třicet zaměstnanců. Další továrnu na likéry provozoval Isidor Reich,¹³⁰ v roce 1939 však zanikla a stejný osud potkal továrnu na ovocné konzervy Beck.¹³¹ Většinu potravin měli možnost lidé nakoupit v několika obchodech se smíšeným zbožím, přičemž se tímto druhem živnosti zabývali převážně židovští obchodníci, kteří mohli mít od poloviny 19. století obchody i mimo svoji židovskou obec.¹³²

V roce 1936 nastala pro hospodářský život města velká změna, neboť bylo rozhodnuto vybudovat v Uherském Brodě zbrojařský závod, který patřil do roku 1948 k největším podnikům ve městě. Jednalo se o provozovnu mateřské zbrojovky ve Strakonících. Výstavba zahájená na konci července 1936 trvala pouhých 16 týdnů.¹³³

¹²⁷ TRAPL, Miloš – BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, Sv. 8: Okresy Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov*. Ostrava 1982, s. 126-128.

¹²⁸ Ve 30. letech omezila firma výrobu a v roce v roce 1939 už nevyráběla. Rodina Briefova byla židovského původu, vnuk Jana Briefa Walter emigroval s Židy z Uherského Brodu do Palestiny, po válce žil v Londýně, 2. světovou válku přežil jako jediný z rodiny. In: BÁBIČEK, František: *100 let obchodu a řemesel v Uherském Brodě 1850-1950*. Uh. Brod 2018. s. 66.

¹²⁹ BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno 1972, s. 231.

¹³⁰ ISIDOR REICH byl židovského původu, byl popraven za odbojovou činnost a manželka Olga a dcera Ruth zemřely v koncentračním táboře Osvětim. RICHARD BECK s manželkou a synem rovněž zemřeli v Osvětimi. Viz Databáze obětí holocaustu. In: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>.

¹³¹ TRAPL, Miloš – BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, Sv. 8: Okresy Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov*. Ostrava 1982, s. 127.

¹³² TOMEČEK, Radek – GAZDÍK, Jan – ZPURNÁ, Alexandra: *Uherský Brod očima dobových fotografií 1865-1945*. Uherský Brod 2010, s. 201.

¹³³ Nový závod byl vybudován z podnětu Ministerstva obrany, které reagovalo na mohutné zbrojení Německa po příchodu Adolfa Hitlera. Česká zbrojovka byla akciová společnost v Praze, jejíž továrna se nacházela ve Strakonících. Dodávala armádní, policejní, signální pistole a letecké kulometry čs.

Zbrojovka byla dokončena v listopadu a podle zápisů v kronice tam ještě celý měsíc vozili nejrůznější stroje.¹³⁴ 16. února 1937 v úterý byl nový průmyslový závod zkolaudován a začala výroba zbraní pro československou armádu. Nový podnik byl velmi důležitý i pro další vývoj uherskobrodského hospodářství, neboť nabízel řadu pracovních míst, o které byl velký zájem. Vyráběly se zde signální zbraně a letecké kulometry. Závod vedl František Brejcha, který přišel do Uherského Brodu spolu s dalšími zaměstnanci ze strakonické zbrojovky.¹³⁵

Se vznikem protektorátu byl jednoznačně preferován průmysl, jenž sloužil k válečným potřebám. V první řadě se jednalo u zbrojní průmysl, proto se i brodská zbrojovka dostala po okupaci v březnu 1939 do německé sféry vlivu. Zbrojovka přestala vyrábět pro potřeby československé armády a musela velmi rychle přizpůsobit svoji výrobu německým potřebám. Jako první se začaly vyvážet do Říše signální pistole. Nastal ale problém s kulometry, protože ty nebyly vhodné pro nejmodernější německá válečná letadla. Zbrojovka se proto musela přeorientovat na jiné zbrojní výrobky. Od roku 1940 začala výroba součástek pro německý letecký MG 17. Továrna se v průběhu války rozrůstala, v roce 1941 byla například postavena pro zaměstnance jídelna s kuchyní.¹³⁶ S prohlubujícím se válečným konfliktem se výroba ve zbrojovce stupňovala, zvýšil se rovněž počet zaměstnanců od počátku okupace po rok 1943 na 323 %.¹³⁷

V průběhu války často docházelo ve zbrojařských závodech k sabotážím, bylo tedy nutné zavést opatření, která by případy eliminovala. Podle výpovědi pamětníka Františka Varadi se ve zbrojovce kontrolovalo, jestli zaměstnanci neodnáší zmetkové výrobky, východ proto hlídala ostraha závodu. „*Jako děti jsme tam vždycky vyhlíželi rodiče, když šli z práce. Když tam někoho sebrali, musel si svléknout kabát, jestli něco nepronáší ven. I mého tatínka takhle jednou před mýma očima kontrolovali.*“¹³⁸ V roce 1944 sílilo nebezpečí leteckých útoků, proto byl přemístěn materiál zbrojovky mimo

ozbrojeným a bezpečnostním silám. In: PAZDERA, David: *Legenda jménem CZ: historie a současnost České zbrojovky Uherský Brod*. Praha 2015, s. 16.

¹³⁴ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 315.

¹³⁵ PAZDERA, David: *Legenda jménem CZ: historie a současnost České zbrojovky Uherský Brod*. Praha 2015, s. 16-17.

¹³⁶ Až do konce války se stal kulomet hlavním výrobkem závodu. In: Tamtéž, s. 28-30.

¹³⁷ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 215.

¹³⁸ Paměť národa. František Varada. [online] In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/varada-frantisek-20200613> [cit. 15. 12. 2021].

továrnu, například do místního pivovaru, hostince nebo do obchodů, které byly původně ve vlastnictví Židů. V posledních měsících války byla výroba značně omezena v důsledku špatného zásobování a problémů s dopravou. V tomto období převzal správu nad zbrojovkou Franz Hammer. S blížící se Rudou armádou na začátku měsíce dubna nařídil Hammer spálení úředních dokumentů a Němci začali odvážet ze zbrojovky výrobní stroje. Zaměstnanci závodu byli propuštěni a museli se přihlásit na úřad práce.¹³⁹

3.4.1 Osudy Židů a jejich majetku

Okupační politika se brzy po zřízení protektorátu rozhodla řešit otázku židovského obyvatelstva zejména prostřednictvím nejrůznějších nařízení, která měla židovské obyvatelstvo vyloučit z veřejného života. Jedinou možností, jak se zachránit před perzekucí, byla emigrace. Problém byl v tom, že ne všichni si mohli vystěhování do zahraničí dovolit a řada zemí postupně omezovala přistěhovalectví. Několika Židům z Uherského Brodu se však podařilo emigrovat. Mezi nimi byl jeden z lékařů MUDr. Schön, který odjel do ciziny spolu s manželkou a jedinou zubní lékařkou ve městě MUDr. Marií Schönovou-Höchovou.¹⁴⁰ Pro ty, kteří neměli možnost nebo se nechtěli odstěhovat začaly platit tzv. norimberské zákony, jimiž byli Židé postupně zbaveni lidských práv.¹⁴¹ Jedno z prvních omezujících nařízení se týkalo lékařů a právníků, kterým byl zakázán výkon veřejné praxe. V Uherském Brodě postihlo toto opatření starého lékaře MUDr. Alfreda Bocka a několik židovských právníků, kteří museli předat své kanceláře právníkům árijským. V Uherském Brodě převzal kancelář po dr. Eisingerovi dr. Cyril Bařinka, který dosud působil jako advokát v Bratislavě. Dále předali svou praxi dva křesťanští advokáti, kteří ale měli židovské předky, a to dr. Kaudr a dr. Kulka.¹⁴²

Jiné nařízení směřovalo k omezování průmyslu, živností a obchodu. Nejdříve se jednalo o označení židovských obchodů německým nápisem Jüdisches Geschäft, veškeré kroky okupační moci však vedly k arizaci čili vyvlastnění židovského

¹³⁹ PAZDERA, David: *Legenda jménem CZ: historie a současnost České zbrojovky Uherský Brod*. Praha 2015, s. 32.

¹⁴⁰ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 431.

¹⁴¹ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 202.

¹⁴² SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 385.

majetku.¹⁴³ 11. května 1939 nařídil Okresní úřad v Uherském Brodě všem četnickým stanicím vytvořit seznamy židovského majetku a podniků. Součástí seznamu měl být židovský domovní majetek, židovský pozemkový majetek jako pole, louky, zahrady, lesy s výměrou v hektarech, židovské obchody a živnosti i s oborem podnikání a počtem zaměstnanců, a nakonec židovské průmyslové podniky. Tento seznam majetku uherskobrodských Židů je uložen v SOkA Uherské Hradiště.¹⁴⁴ Dle dokumentu se v Uherském Brodě nacházely dva židovské průmyslové podniky. Jedním z nich byla již zmíněná Briefova továrna na ohýbaný nábytek a poté továrna na likéry Jindřicha Körnera. Mimo průmyslové podniky se ve městě nacházelo 96 židovských živností. Z dokumentů je patrné, že bylo židovské obyvatelstvo nedílnou součástí hospodářského života ve městě a přispívalo k jeho rozvoji. Vlastnili například tři ze čtyř velkoobchodů se smíšeným zbožím, a to synové Antonína Becka Emerich a Ignác, Kohn Heřman a März Vilém. Židé byli majiteli několika hostinců, například Leo Schön nebo Mojžiš Rosenfeld, který měl hostinství a zároveň palírnu slivovice, borovičky, výrobu likérů, prodej lihovin ve velkém i v malém. Rovněž jeden z hotelů vlastnila židovská rodina Smetanova.¹⁴⁵ Například pekárna manželů Holzových byla jednou ze tří na Moravě, která pekla macesy. Do této židovské pekárny chodily pomáhat i křesťanské ženy z města.¹⁴⁶ Ve městě se nacházela řada dalších firem, například pan Ing. Karel Klein vlastnil v domě č. 808 obchod se dřevem a stavebními potřebami. Dcera pana Kleina paní Ruth Bejkovská takto vzpomíná na svého otce: „*Měl hodně práce, tedy přes léto. Zaměstnával spoustu zedníků a dělníků.*“ Pan Klein, jak říká paní Bejkovská, postavil ve městě Nadační dům a zřídil elektrické osvětlení. Začátkem roku 1943 musela s tatínkem odjet do ghetta Terezín. Říká, že její otec po transportu pracoval v Terezíně ve stavební kanceláři, pak byl převezen do Osvětimi, kde zahynul.¹⁴⁷ Podobný osud potkal většinu židovského obyvatelstva z Uherského Brodu.

¹⁴³ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XV. a, 1938-1945. Praha 2006, s. 192-193.

¹⁴⁴ SOkA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherský Brod, inv. č. 723, k. 996. Perzekuce Židů 1939-1941.

¹⁴⁵ Adresář Protektorátu Čechy a Morava pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství: Za použití úředních pramenů ... = Adressbuch des Protektorates Böhmen und Mähren für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft: Unter Benützung amtlicher Quellen ... Praha 1939, s. 1883-1885.

¹⁴⁶ Macesy se zde pekly od první poloviny 30. let, Tato pekárna vyráběla dva druhy macesů jako jedna ze tří na Moravě, proto zásobovala i okolní židovské obce. In: TOMEČEK, Radek – GAZDÍK, Jan – ZPURNÁ, Alexandra: *Uherský Brod očima dobových fotografů 1865-1945*. Uherský Brod 2010, s. 372.

¹⁴⁷ Paní Bejkovská byla z Terezína převezena do pracovního tábora Merzdorf, kde zůstala až do konce války. Tábor osvobodila Rudá armáda. Pamětníci se podařilo dostat z tábora do Prahy a pak do Uherského

Zákaz vlastnit židovský majetek byl potvrzen nařízením protektora 21. června 1939 a zároveň povoloval dosazení vnucených správců do židovských podniků. Započala tak arizace židovského majetku. Okupanti pak přidělili židovský majetek do rukou převážně německého obyvatelstva. Zabavení majetku se rozšiřovalo kromě nemovitostí a půdy na veškeré cennosti.¹⁴⁸ Některé podniky v Uherském Brodě díky arizaci úplně zanikly, některé přešly do rukou přidělených správců, zejména se jednalo o Reinholda Wendta, Josefa Gabriela a Jana Hödla. Ze všech živností byly povoleny k 17. února 1941 dle slov uvedených v dokumentu pouze podniky nutné k veřejnému zájmu. Jednalo se o velkoobchody se smíšeným zbožím Heřman Kohn a Vilém März, výroba lihovin Isidor Reich, obchod se střížním zbožím Vilém Brunn, zasílatelství Arnošt Schön a hostinec Leo Smetana, což byl jediný hostinec, kam mohli chodit Židé, kterým byl jinak omezen styk s ostatním obyvatelstvem.¹⁴⁹

Na příkladu továrny na likéry Jana Kohna můžeme pozorovat, že v okamžiku, kdy se zjistilo, že majitel podniku emigroval, tak se okupanti rychle snažili podniku zmocnit. V květnu 1939 napsal tajemník Ústředního svazu průmyslníků pro Čechy a Moravu na Ministerstvo obchodu, aby byl stanoven důvěrník pro továrnu v Uherském Brodě, jejíž majitelem byl pan Jindřich Körner-nearijec, který odjel na konci února do Londýna a už se nevrátil. Podnik vyráběl pálenky a ovocné šťávy. Firma zaměstnávala čtyři úředníky a v sezoně dvacet až pětadvacet dělníků. Před okupací vedl závod po technické stránce pan Jan Lanko z Uherského Brodu a pak pan Samuel Bachner, který nebyl árijského původu, vedl organizaci prodeje a korespondenci.¹⁵⁰ V průběhu okupace se stal vedoucím palírny dosazený správce neboli Treuhänder Adolf Navrátil.¹⁵¹

Na počátku února 1941 museli Židé opustit své domy ve městě a odejít do židovského města, kam se nastěhovaly rovněž židovské rodiny z okolí. Perzekuci Židů doprovázely protižidovské demonstrace, byla vypálena synagoga a zničen židovský

Brodu, kde zůstala její teta a strýc. Paměť národa. Ruth Bejkovská. [online] In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/bejkovska-ruth-20121015-0> [cit. 15. 12. 2021].

¹⁴⁸ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 202.

¹⁴⁹ SOkA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherský Brod, inv. č. 723, k. 996. Perzekuce Židů 1939-1941. Seznam živností, jejichž majitelem je Žid nebo které spadají pod úřední vedení a zachování některých podniků.

¹⁵⁰ SOkA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherský Brod, inv. č. 723, k. 996. Perzekuce Židů 1939-1941. Firma Jan Kohn-palírna borovičky a slivovice-návrh na ustanovení důvěrníka.

¹⁵¹ Tato firma fungovala i po válce pod značkou Jan Kohn, v roce 1946 se stal majitelem J. Josefík. In: BÁBÍČEK, František: *100 let obchodu a řemesel v Uherském Brodě 1850-1950*. Uh. Brod 2018, s. 97.

hřbitov.¹⁵² Němci rovněž zabavili vklady místních Židů a v roce 1941 se zmocnili v městské spořitelně jedenáctimilionového fondu Aloise Schweigera, který byl určen pro dobročinné účely.¹⁵³ Na začátku roku 1942 bylo okresním úřadem v Uherském Brodě nařízeno, že musí Židé nakupovat pouze v obchodech pro ně přidělených, tedy v obchodu se smíšeným zbožím Vilém März, u řezníka Rudolfa Kollera, na chleba ke krupaři Karlovi Harnovi a do kramářství na mléko k Anně Tomancové.¹⁵⁴ Proti nařízení se postavili místní obchodníci, neboť židovské obyvatelstvo patřilo k jejich zákazníkům.¹⁵⁵

Nacisté po konferenci ve Wannsee v lednu 1942 rozhodli o konečném řešení židovské otázky. Tím bylo rozhodnuto i o osudu více než 600 místních Židů. Město se stalo jedním ze sběrných středisek, odkud byli odváženi Židé z jihovýchodní Moravy do Terezína. Jejich registrace proběhla v místnostech živnostenské školy, následně byli ubytováni v židovském městě. Poté se přesunulo vždy tisíc lidí do budovy reálného gymnázia. Od 23. ledna 1943 do 31. ledna byly odtud odvezeny celkem tři transporty s 2837 Židy.¹⁵⁶ Kočující Romové se kvůli výnosu Ministerstva vnitra museli usadit na trvalém místě. Od 15. března do 20. března byli soustředěni v Uherském Brodě cikáni z celého politického okresu a pod dohledem četníků ubytováni v tzv. Fuchsově dvorku hospodářské školy. Na konci týdne byli odvezeni vlakem do pracovních táborů v Letech v Čechách a Hodoníně u Kunštátu.¹⁵⁷

Zůstalo zde pouze 35 osob židovského původu, hlavně ti, kteří žili ve smíšeném manželství. Byla také vydrancována kancelář rabína a na konci února pověření lidé vystěhovali všechnen nábytek, který dali do sálu Lidového domu a sálu Rochovy

¹⁵² SOKA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, kart. 1, inv. č. 10. Z doby okupace města Uherského Brodu-hrst vzpomínka, s. 91-94.

¹⁵³ Alois Sweiger se narodil se v Uherském Brodě jako chudý Žid, ale díky úspěšnému obchodu v Indii zbohatl. Věnoval peníze pro výstavbu chudých nevěst, pro chudé a studující, jako pomoc pro chudé občany a na výzdobu města. In: SOKA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, kart. 1, inv. č. 10. Z doby okupace města Uherského Brodu-hrst vzpomínka, s. 84-85.

¹⁵⁴ SOKA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherský Brod, inv. č. 723, k. 996. Perzekuce Židů 1939-1941. Příkázání Židů do určitých obchodů.

¹⁵⁵ Obchodník Martin Lečbych napsal okresní úřadovně pro odbor potravinářský k 23. únoru 1942, že místní obchodníci nesouhlasí s nařízením, že má židovské obyvatelstvo nakupovat pouze ve velkoobchodu Vilém März, ostatní obchody by tím přišly o židovské zákazníky. Argumentoval tím, že firma Vilém März se věnovala velkoobchodu a prodej detailního zboží přenechávala menším firmám. Jeden obchod by byl přetížen a druhé by utrpěly úbytkem zákazníků In: SOKA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherský Brod, inv. č. 723, k. 996. Perzekuce Židů 1939-1941. Stížnost Martina Lečbycha

¹⁵⁶ SOKA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, kart. 1, inv. č. 10. Z doby okupace města Uherského Brodu-hrst vzpomínka, s. 101-102.

¹⁵⁷ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 88.

restaurace v Pecháčkově ulici, vše bylo pak prodáno na veřejné dražbě.¹⁵⁸ Stavitelská firma Ing. Jaroslava Rennera měla vyčistit a uklidit tyto domy pro potřeby obyvatel, kteří trpěli bytovou nouzí. Bylo zde umístěno asi 300 osob, zejména ženy a děti z bombardovaných území. Do města přišlo dle zápisu kroniky 41 osob a 53 dětí z Düsseldorfu, Mülheimu, Essenu a Berlína. V roce 1940 žilo v Uherském Brodě 132 Němců, díky příchodu německých obyvatel z bombardovaného území se tento počet zvýšil na 276.¹⁵⁹ Po válce se vrátilo do Uherského Brodu 36 židovských obyvatel, ale jednalo se spíše o jednotlivce. Jediná rodina, která se vrátila úplná, byla rodina povozníka Langra z Komenského ulice.¹⁶⁰

3.4.2 Hospodářské a sociální problémy

Nacisté brzy po zřízení protektorátu vyhlásili masový nábor na práci pro Říši a začali ovlivňovat dosud volný pohyb pracovní síly.¹⁶¹ Pod vidinou vyšších mezd podali v dubnu 1939 muži z Uherského Brodu první přihlášky. Po zdravotní prohlídce jich bylo uznáno 230 práceschopných. Dle slov kronikáře se nejdříve hlásili dobrovolně a až do července mohl být z Uherskobrodsko naplněn celý transport.¹⁶² Dobrovolnost postupně klesala, nacisté proto v létě zavedli všeobecnou pracovní povinnost mládeže od 16 do 25 let a ve městech byly zřízeny úřady práce, které si vedly záznamy o pracovních silách. Povinnost odejít pracovat pro Říši se neustále rozšiřovala, s vyhlášením totální války v roce 1943 byla pracovní povinnost stanovena pro muže do 65 let a ženy do 45 let.¹⁶³ Ve stejném roce bylo nařízeno z důvodu zvyšujícího se nebezpečí bombardování měst letadly spojenců zřídit i v Uherském Brodě Technische Nothilfe, tedy jednotky mužů, které měly za úkol pomáhat občanům, kteří byli postiženi útoky spojeneckých vojsk. Radní Fuks se stal vedoucím této organizace ve městě. Ve stejném roce odjelo 50 mužů na Technische Nothilfe pod vedením Ing. Weisenbacha do Prahy, kde byli vystrojeni vojenskými uniformami, pak odjeli do Berlína pomáhat

¹⁵⁸ SOkA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, kart. 1, inv. č. 10. Z doby okupace města Uherského Brodu-hrst vzpomínek, s. 102.

¹⁵⁹ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 108-109.

¹⁶⁰ Tamtéž, 217.

¹⁶¹ GEBAHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha 1996, s. 48.

¹⁶² SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 389-393.

¹⁶³ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 220-221.

při záchranných pracích. Byli tam muži od 21 do 45 let všech možných povolání, tedy učitelé, úředníci, samostatní živnostníci, rolníci, dělníci.¹⁶⁴ Na konci listopadu zahynuli dva členové této organizace z Uherského Brodu při náletu na Berlín. Jednalo se o úředníka okresního úřadu Hloha a kamenického dělníka Běťáka.¹⁶⁵

Je nutné si uvědomit, že i když zuřila válka, musel jít život dál. Lidé museli „normálně“ fungovat, aby uživilí sebe a své děti. Z důvodu odchodu velkého množství dělníků začala v některých odvětvích chybět pracovní síla, v okrese Uherský Brod zejména v zemědělství. Národní souručenství proto poprosilo středoškolské a vysokoškolské studenty o pomoc při zemědělských pracích. Pomáhali zejména o žních u pana Kubíčka na Horním dvoře a nahradili tak dělníky, kteří odešli na práci do Říše.¹⁶⁶ Můžeme ale říct, že svým způsobem pracovala pro Říši většina obyvatel protektorátu. Ze záznamů kronikáře je totiž patrné, že v průběhu války probíhal neustálý sběr odpadových surovin, které se daly ještě využít v průmyslu. V Uherském Brodě projížděla městem nákladní auta různých firem a pověřeni lidé sbírali před domy vynesené odpadové suroviny. Sbíralo se sklo, tkaniny, kovové předměty apod. Vše bylo sváženo do Briefovy továrny za nádražím a tam pak tříděno. Předsedou komise pro sběr odpadků byl jmenován Jiří Pavelčík a jednatelem okresní školní inspektor Cyril Kohoutek, který řídil veškeré práce v celém okrese.¹⁶⁷

Další ranou pro všechny obyvatele města bylo zavedení přidělového systému brzy po zahájení války. Příděly se neustále snižovaly, nárok na větší přiděl potravin měli pouze těžce pracující a děti mohly dostat větší příděly mléka.¹⁶⁸ Protektorátní obchody včetně uherskobrodských však nebyly dobře zásobované, takže lidé měli problém koupit i velmi malý přiděl potravin, proto bylo ve městě zřízeno zvláštní zásobovací oddělení. Na okresním úřadě se stal jeho vedoucím Rudolf Kašpar a na obecním úřadě Jiří Hrubý. Jak už bylo zmíněno výše, okres Uherský Brod měl zemědělský charakter, byla tedy šance, že zemědělci z okolních vesnic pomůžou svým známým z města. Nacisté však potřebovali zemědělskou výrobu pro potřeby armády, a proto si mohli zemědělci ponechat pouze úředně stanovené tzv. samozásobitelské

¹⁶⁴ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III. (Strojopis z doby okupace), s. 88-101.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 107.

¹⁶⁶ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 397.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 393.

¹⁶⁸ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 223.

dávky a zbytek produkce odevzdat. Někteří zemědělci se rozhodli prodávat zboží na černém trhu, kde byly ceny pro nakupující mnohonásobně vyšší, a mohli tak mít větší zisk. Zemědělci byli rovněž nuceni pro potřeby Říše prodat koně za velmi nízké a úředně stanovené ceny. V Uherském Brodě výkup započal 4. října 1939, přičemž výkupní komise pracovala na Horním náměstí a byla složena z vojenských i civilních zvěrolékařů a zástupců úřadů německých a okresního úřadu.¹⁶⁹

Okres Uherský Brod se nacházel v blízkosti slovenských hranic, proto lidé ze Slovácka řešili nedostatek zboží pašováním vajec, mouky apod. nebo nakupovali na Slovensku levný dobytek, který pak prodávali za mnohonásobně vyšší ceny. Velký problém představoval nedostatek již zmíněné mouky, která byla z protektorátu rovněž odvážena pro potřeby Říše. Lidé v Uherském Brodě proto tajně navštěvovali okolní mlýny. Řada mlynářů se však bála prozrazení a nechtěli buď vůbec prodat mouku nebo ji prodali za velmi vysoké ceny, které se pohybovaly mezi 40-50 Kč za Kg. Kronikář však píše, že v nedaleké vesnici Drslavice žil mlynář Otto, který prodával mouku všem.¹⁷⁰ Problematické to bylo také s mlékem. V roce 1940 bylo zemědělcům zakázáno donášet do městských domácností mléko a mléčné výrobky. Mléko museli posílat do ústředny a odtud bylo přerozdělováno do domácností. V prodejnách mléka se tvořily fronty na trochu špatného, často odstředěného mléka.¹⁷¹

I když se některým podnikům ve městě nedařilo, některé z války profitovaly. V roce 1936 založil Vladimír Šiška s několika spolupracovníky výrobní a prodejní družstvo Lidová tvorba. Své výrobky zdobené slováckým ornamentem prodávali v celé Evropě i v zámoří. Družstvo vyrábělo vyšívané ubrusy, pokrývky, upomínkové

¹⁶⁹ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 414-419.

¹⁷⁰ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III. (Strojopis z doby okupace), s. 440 V některých případech však mohlo dojít k neštěstí podobně jako 16. února 1943, kdy vezl rolník Bilavčík z uherskobrodského předměstí na voze mouku semletou bez povolení z Kozákova mlýna. Německému četníkovi byl vůz podezřelý, vyzval proto Bilavčíka, aby zastavil. Ten neposlechl a vsunul ruku do kapsy. Četník si myslel, že Bilavčík sahá po zbrani, vystřelil a Bilavčík klesl mrtev k zemi. Mlynář Kozák byl pro zakázané mletí obilí zatčen a odsouzen na rok do vězení a jeho mlýn na nějakou dobu uzavřen. In: SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III. (Strojopis z doby okupace), s. 88.

¹⁷¹ Mléko mělo velmi špatnou kvalitu, při vaření se sráželo. Producenti museli dávat do ústředny mléko za nízkou úředně stanovenou cenu. Lidé byli nuceni kupovat mléko na černo za velmi vysokou cenu. Ústředna mléka se nacházela v Široké ulici u Jana Ševčíka. SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III. (Strojopis z doby okupace), s. 439.

předměty, krojované loutky. Velkého rozkvětu se dočkala Lidová tvorba právě za války a vyvážela své výrobky do Říše.¹⁷²

27. ledna 1943 byla vyhlášena totální válka či totální mobilizace v důsledku řady neúspěchů německých armád na bojištích se snahou zvrátit tento stav. Byla zavedena politická, vojenská, ale také ekonomická opatření. Veškerý život na území Velkoněmecké říše se měl přizpůsobit totálnímu vedení války. Pro válku a válečné účely pracovala velká většina obyvatelstva. Ceny potravin se neustále zvyšovaly a stále častěji byli odváděni lidé na práci do Říše. Byla tím postižena řemesla, obchod a průmysl, který nevyráběl zboží nezbytné pro válku. Každé výrobní odvětví podléhalo předpisům, které organizovaly výrobu a povolovaly výrobcům odběr surovin, strojů apod.¹⁷³ V důsledku vyhlášení totální války byla zavřena řada menších živností. K roku 1939 se například nacházely ve městě čtyři obchody s dřívím a v roce 1943 už jen jeden.¹⁷⁴

27. října 1943 byla na rozkaz starosty města zahájena výstavba veřejných krytů v důsledku hrozícího nebezpečí bombardování protektorátního území spojenci. Kryt se stavěl nad zámekem, poté na Mariánském náměstí a také na náměstí Adolfa Hitlera, dnešním Masarykově. Na pracích se podíleli muži i ženy od 15 do 50 let. Kvůli nepříznivému počasí byly však práce odloženy.¹⁷⁵ Budování krytů bylo obnoveno na jaře roku 1944, přičemž občany denně vyhlašoval rozhlas, neboť se měli na stavbě krytů vystřídat. Nakonec byly postaveny čtyři veřejné protiletectké kryty, jeden na dolním, dva na horním náměstí a jeden nad zámekem. Kryty byly většinou uzavřeny dřevěnými dveřmi, zamčeny a otevřeny až při leteckém útoku obecním zaměstnancem.¹⁷⁶

¹⁷² BIMKA, Svatopluk: *Třicet let činnosti lidové tvorby, družstva umělecké výroby v Uh. Brodě*. Brno 1966, s. 31.

¹⁷³ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III. (Strojopis z doby okupace), s. 112.

¹⁷⁴ TRAPL, Miloš a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, Sv. 8: Okresy Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov*. Ostrava 1982, s. 128.

¹⁷⁵ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III. (Strojopis z doby okupace), s. 105.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 117-121.

3.5 Katolická církev

V Uherském Brodě měla jednoznačně dominantní postavení katolická církev. K roku 1939 se zde nacházelo několik kostelů, které poskytovaly náboženské zázemí svým věřícím, a to farní kostel a klášterní kostel a také klášter Kongregace Sester Neposkvrněného Početí Panny Marie III. řádu sv. Františka z Assisi. Svůj kostel zde měla také církev českomoravská a pro židovské obyvatelstvo byly ve městě dvě synagogy.¹⁷⁷ V následující kapitole pojednávám o tom, jak válka zasáhla do církevního života v Uherském Brodě se zaměřením na slavení Růžencové pouti.

První zmínka v literatuře o konání říjnové Slavnosti sv. růžence pochází ze 17. století. Slavnost Růžencové pouti je spjata s dominikánským klášterem, v jehož prostorách se dodnes koná. Velkou vážnost má rovněž růžencový oltář s barokním obrazem Černé Madony, přičemž se jedná o kopii Madony Čenstochovské z přelomu 17. a 18. století.¹⁷⁸

V prvním válečném roce 1939 ještě nepodléhaly církevní svátky a poutě omezením jako například národní svátky, neboť 28. říjen byl prohlášen za pouhý památný den.¹⁷⁹ 1. října se proto mohla v Uherském Brodě konat tradiční Růžencová pout'. Farní kronika uvádí, že se nově vzniklá organizace Národního souručenství ujala příprav a propagace, což se odrazilo na počtu příchozích. Do města totiž přišlo velké množství krojovaných procesí z okolních vesnic i vzdálenějších míst a k vidění byly nejrůznější slovácké kroje.¹⁸⁰ O Růžencové pouti konané v roce 1939 se rovněž zmiňuje periodikum Moravská Orlice, autor příspěvku odhadl počet poutníků na 10 000.¹⁸¹ Poutníci měli možnost kromě duchovního programu navštívit místní muzeum a výstavu obrazů akademického malíře Otty Ottmara, která byla zahájena 28. září.¹⁸²

¹⁷⁷ *Adresář Protektorátu Čechy a Morava pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství: Za použití úředních pramenů ... = Adressbuch des Protektorates Böhmen und Mähren für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft: Unter Benützung amtlicher Quellen Svazek II, Seznam adres: Morava Band II, Adressenverzeichnis: Mähren ...* Praha: Rudolf Mosse, 1939, s. 1883-1885.

¹⁷⁸ BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno 1972, s. 148.

¹⁷⁹ Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Česko-Slovenské, č. 219/1939. [online] In: <http://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1939.html> [cit. 15. 1. 2022].

¹⁸⁰ KAPSA, Aleš (ed.): *Uherskobrodská farnost ve XX. století: vybrané zápisy z pamětních knih uherskobrodské farnosti*. Uherský Brod 2005, s. 67.

¹⁸¹ Moravská orlice, č. 229, r. 77, 3. 10.1939, s. 3.

¹⁸² Malíř Otto Ottmar se narodil v Plzni v roce 1886. Zobrazoval kroj a život lidí ve Vlčnově a Moravském Slovácku. Návštěvníci výstavy měli možnost zhlédnout výstavu 32 obrazů. In: SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 201, Kronika města I. (I. svazek založen roku 1928), s. 415.

V následujícím roce přišlo nařízení, které se již týkalo církevního života. Pro církevní průvody a procesí začal platit zákaz shromažďování a průvodů. Do 15. května musela proto uherskobrodská farnost předložit seznam církevních průvodů a procesí ve farnosti.¹⁸³ 23. května se měla konat slavnost Božího Těla, ale v celé Říši byl tento církevní svátek přeložen na neděli. Dle zpráv kronikáře však uherskobrodští občané zákazu okupantů nedbali a svátek ctili jako obvykle.¹⁸⁴ Ve srovnání s předchozími lety navštívil Růžencovou pouť konanou v roce 1940 největší počet poutníků. Velkou roli zde sehrála propagace v novinách a časopisech a rovněž k ní přispěl dominikán z kláštera P. Norbert Bubeník, který vytvořil brožuru s názvem Růžencová slavnost u dominikánů v Uherském Brodě.¹⁸⁵ V časopise Lidová tvorba se uvádělo, že přišlo kolem 30 000 poutníků z různých oblastí Slovácka, od Valašských Klobouk nebo Strážnice. Byl k vidění velký průvod krojovaných, který pomalu kráčel ke klášternímu kostelu za doprovodu dechové hudby hrající náboženské písně. Tento ročník slavnosti byl zfilmován Aktualitou¹⁸⁶ a německou filmovou společností UFA a přináší nám tak autentický pohled na konání této pouti za války.¹⁸⁷

Vrchní zemská rada ze Zlína udělil povolení k pořádání průvodů a procesí pro rok 1941 pouze za určitých podmínek. Průvody se měly konat jen v neděli a svátek, ne v pracovní den, musel být patrný náboženský ráz a byly zakázány projevy a debaty politického rázu. Změna ve slavení Růžencové pouti nastala na začátku října 1941, neboť v tomto roce nebyla povolena. Zpřísnění opatření souviselo s jmenováním Reinharda Heydricha jako zastupujícího říšského protektora, který den po svém

¹⁸³ SOKA Uherské Hradiště, fond Farní úřad Uherský Brod, inv. č. 484, k. 64 – z doby okupace příписy.

¹⁸⁴ KAPSA, Aleš (ed.): *Uherskobrodská farnost ve XX. století: vybrané zápisy z pamětních knih uherskobrodské farnosti*. Uherský Brod 2005, s. 70.

¹⁸⁵ Součástí brožury byl program Růžencové pouti, stručné dějiny dominikánů, popis kláštera a obvyklého poutního dne: *Hodinu před polednem vychází z poutního chrámu slavnostní průvod. Několik desítek tisíců slováckých mužů a žen a slováckých dětí kráčí po obou náměstích v průvodě, na jehož krásách jistě se zalíbením spočine úsměv boží. Žádný fotografický přístroj nezachytí tu ohnivou krásu, tu hořící pestrost a živou svítivost barev, tu nekonečnou rozmanitost a pohádkové bohatství lidových krojů. Zbožná píseň věřících, vážně a důstojně kráčejících, snoubí se s vůní kadidla a mohutně stoupá k modré obloze. Nezapomenutelná, velkolepá podívaná, doprovázená kovovou melodií chrámových zvonů, rozechvívá srdce všech diváků...* In: BUBENÍK, P. Norbert: *Růžencová slavnost u dominikánů v Uherském Brodě*. Uherský Brod 1940, s. 19.

¹⁸⁶ Aktualita byl československý filmový týdeník založený v roce 1937. Do svého zpravodajství zařadil i národní, církevní a lidové slavnosti. Tento týdeník vznikl se záměrem vytvářet kladný obraz Československa, ale nacisté jej po okupaci zneužili ve svůj prospěch a stal se nástrojem nacistické propagandy. In: DOLEŽAL, Jiří – KŘEN, Jan: *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha 1996, s. 177. Na webových stránkách Kláštera v Uherském Brodě je možnost zhlédnout minutové video o Růžencové pouti z roku 1940. Klášter Uherský Brod: Růžencová pouť. [online]. In: <http://ub.op.cz/ruzencova-pout> [cit. 10. 2. 2022].

¹⁸⁷ KAPSA, Aleš (ed.): *Uherskobrodská farnost ve XX. století: vybrané zápisy z pamětních knih uherskobrodské farnosti*. Uherský Brod 2005, s. 70.

příchodu 28. září 1941 vyhlásil výjimečný stav, jenž byl prvního října rozšířen na oberlandrat v Uherském Brodě.¹⁸⁸ Konala se pouze pobožnost v klášterním kostele. Policisté však několik poutníků chytili a zavřeli na radnici, kde po nich chtěli 20 Kč pokuty za porušení zákazu, ale nakonec jim byly peníze vráceny.¹⁸⁹

V roce 1942 přišla velká rána pro zdejší kostely, neboť bylo nařízeno vydat zvony pro válečné účely. Zvony byly rozděleny do čtyř skupin na A, B, C, D, z nichž do skupiny D patřily ty nejcennější zvony, které nebyly snímány. Zvony skupiny A nebyly tak hodnotné, proto měly být roztaveny. V okrese Uherský Brod probíhalo snímání zvonů od 9. března do 15. dubna 1942. Z farního kostela a hřbitovní kaple byly 10. dubna odebrány čtyři zvony, které dohromady vážily 1663, 15 kg. Snímání zvonů měla na starosti místní firma Ing. Jana Rennera z Uherského Brodu. Jednalo se o zvon sv. Jan Křtitel, P. Maria z roku 1926, umíráček sv. Barbora a také zvon ze hřbitovní kaple. Farnímu kostelu byl ponechán pouze zvon sv. Kříže z kategorie D ze 17. století. Ostatní zvony kromě sv. Jana Křtitele byly určeny k roztavení. Z klášterního kostela byly odňaty dva zvony, a to Kristus Král a sv. Justýna.¹⁹⁰ Zvony byly následně převezeny vlakem do Prahy, kde byly uloženy na Maninách.¹⁹¹

Růžencová pouť slavená v roce 1942 a 1943 se nesla v podobném duchu. I když platil zákaz procesí, byl průvod městem povolen. Po světské stránce se válka projevila v malém množství krámků z důvodu nedostatku základních surovin k výrobě perníkářských a cukrářských výrobků. Prodáváno se pouze památkové zboží ze dřeva a papíru.¹⁹²

V roce 1944 nastala další proměna Růžencové pouti. Německo prohrávalo ve válce a sílila hrozba náletů. Z toho důvodu byly bohoslužby posunuty na dřívější čas. V pět hodin se konala zpívaná mše svatá, v šest a v sedm hodin bylo slavnostní kázání

¹⁸⁸ BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha 2019, s. 252

¹⁸⁹ KAPSA, Aleš (ed.): *Uherskobrodská farnost ve XX. století: vybrané zápisy z pamětních knih uherskobrodské farnosti*. Uherský Brod 2005, s. 73.

¹⁹⁰ Zvon sv. Jana Křtitele se po válce vrátil do Uherského Brodu. RŮŽIČKA, Vilibald: *Historie uherskobrodských zvonů*. Uherský Brod 1945, s. 19-20.

¹⁹¹ Maniny byly součástí pražské čtvrti Holešovice, kde se od roku 1942 nacházela sběrna zabavených zvonů pro válečné účely. In: PADEVĚT, Jiří: *Průvodce protektorátní Prahou. Místa – události – lidé*. Praha 2013, s. 631.

¹⁹² SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 79.

mše svaté, eucharistický průvod po městě ani průvody z vesnic v tomto roce nebyly.¹⁹³ Městský kronikář si všímal zejména světské stránky pouti a zapsal si, že v tento den bylo velmi cítit vliv války. Přišlo málo lidí a k zakoupení byly pouze papírové a skleněné hračky a upomínkové předměty.¹⁹⁴

Poslední omezení týkající se církevního života přišlo s blížící se frontou. Zvyšovala se hrozba náletů, a proto muselo být ve městě vybudováno několik krytů. Jeden kryt se nacházel na faře a podle slov kronikáře patřil mezi nejlepší ve městě, obvykle se stal útočištěm pro padesát lidí.¹⁹⁵ V klášteře používali jako kryt sklep, který byl ale hodně vlhký a uzavíral se o půl osmé večer. 22. dubna, několik dní před osvobozením, se změnil pořad bohoslužeb. Nebylo kázání, hrubá mše, ani odpolední požehnání. Boje ve městě na konci války a řada náletů značně poškodila jak klášterní, tak farní kostel, ve farním kostele byla vytlučena všechna kostelní okna, porušena střecha a rozbity dveře, kostel však zůstal uvnitř téměř neporušen. Klášterní kostel měl jeden zásah a byla poškozena střecha nad hlavním oltářem.¹⁹⁶

3.6 Kulturní a spolkový život

Lidé v protektorátu byli zatíženi řadou různých nařízeních, která omezovala jejich život a zasahovala do všech oblastí. Nebylo mnoho možností, jak alespoň na chvíli zapomenout na hrůzy války. Již v meziválečném období však fungovala v Uherském Brodě celá řada spolků, které se snažily ve své činnosti pokračovat i po okupaci. Z dochovaných pramenů je patrné, že se obyvatelé ve městě uchýlovali ve válečném období zejména k hudbě, divadlu, kinu a sportu. Je nutné si uvědomit, že i tyto druhy zábavy byly pod dohledem okupační moci a jejich činnost byla značně omezená.

V kulturním životě české společnosti měl zásadní roli film. Jeho oblíba neustále rostla, a protože se ještě před vznikem protektorátu nacházela v Československu hustá

¹⁹³ KAPSA, Aleš (ed.): *Uherskobrodská farnost ve XX. století: vybrané zápisy z pamětních knih uherskobrodské farnosti*. Uherský Brod 2005, s. 80.

¹⁹⁴ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 131.

¹⁹⁵ Děkan uherskobrodské farnosti Hlobil ve sklepním krytu nikdy nespál, spal v kanceláři nebo v přízemí. In: KAPSA, Aleš (ed.): *Uherskobrodská farnost ve XX. století: vybrané zápisy z pamětních knih uherskobrodské farnosti*. Uherský Brod 2005, s. 81.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 85-87.

sít' kin, nabízel zábavu velkému množství obyvatel.¹⁹⁷ V Uherském Brodě se v období nacistické okupace nacházela dvě kina. Městské kino vzniklo již v roce 1922 a bylo umístěno do budovy bývalé jízdárny zámku. Z důvodu nárůstu zájmu o filmová představení bylo brzy vybudováno další kino, a to v Sokolovně.¹⁹⁸ Se vznikem protektorátu přišla řada nařízení, která se týkala jednotlivých kin. Obě kina musela být například označena německo-českými nápisy, zároveň došlo ke zdražení vstupného, cena za představení nesměla být menší než dvě koruny.¹⁹⁹ Důležitost kin si uvědomovali i nacisté a začali je používat v rámci své propagandy produkcí válečných a dokumentárních filmů.²⁰⁰ Ze Zpravodaje Sokola, jehož součástí byl i program kina, zjistíme, že uherskobrodští občané mohli například v roce 1940 navštívit promítání filmů s nacionálními motivy²⁰¹ jako *Babička* nebo *To byl český muzikant* v režii Vladimíra Slavínského. Tyto filmy a řada dalších sklidily velký úspěch u protektorátního publika a výjimkou nebyl ani Uherský Brod, což nám dokazuje skutečnost, že byly promítány v několika reprízách. První válečné roky nabízel program sokolského kina i americké filmy, ale se vstupem Spojených států amerických do války bylo jejich promítání zastaveno.²⁰²

Ve městě se rovněž těšil velké oblibě sport. Mezi nejdůležitější tělovýchovné spolky patřil Sokol a Orel. Spolek Sokol byl v tomto městě založen již v roce 1891. Vedle tělovýchovy se věnoval i jiným činnostem, například při něm fungovalo loutkové divadlo nebo pěvecké sdružení. Zejména pěvecké sdružení, které vedl od roku 1937 profesor Zaoral z gymnázia v Uherském Hradišti, bylo u obyvatel velmi oblíbené.²⁰³ Můžeme tedy říct, že Sokol kromě oblasti sportovní zabezpečoval kulturní, vzdělávací a zábavní činnost ve městě. Po vzniku protektorátu se snažil pokračovat ve své předchozí činnosti, ale musel tak činit v poměrně ztížených podmínkách, protože pro nacisty se jednalo o nepřátelskou organizaci. V důsledku okupace museli členové

¹⁹⁷ DOLEŽAL, Jiří – KŘEN, Jan: *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha 1996, s. 175.

¹⁹⁸ BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, c1972, s. 260.

¹⁹⁹ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 409.

²⁰⁰ DOLEŽAL, Jiří – KŘEN, Jan: *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha 1996, s. 171.

²⁰¹ Podobné filmy se staly prostředkem, jak šířit českou kulturu v protektorátu bez zásahů okupační moci In: Tamtéž, s. 205.

²⁰² Zpravodaj Tělocvičné jednoty Sokol v Uh. Brodě, č. 1-12, r. X, 1940.

²⁰³ BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, c1972, s. 262.

upustit od výchovné činnosti, věnovali se hlavně cvičení a z velké části zabezpečovali kulturní život ve městě. V roce 1941 však nacisté přistoupili k radikálnímu kroku a 12. dubna 1941 činnost Sokola zastavili, neboť se řada členů účastnila protinacistického odboje.²⁰⁴ O několik měsíců později byla rozpuštěna i Česká obec sokolská.²⁰⁵ Sokol vydával od roku 1931 vlastní měsíčník s názvem Zpravodaj Tělocvičné jednoty Sokol v Uherském Brodě.²⁰⁶ Díky dochovaným výtiskům můžeme nahlédnout do činnosti této organizace ve městě do doby, než byla zrušena.

Centrem kulturního života ve městě se v období protektorátu stala místní Sokolovna, která byla postavena v roce 1931. Nejednalo se jenom o cvičiště, neboť její součástí bylo kino vedené kinoodborem a také restaurace, kterou si pronajímal František Vlachý. Sokolovna představovala centrum nejen činnosti Sokola, ale také veřejnosti. Místní školy zde pořádaly v průběhu války studentské akademie, žákovské besídky a obyvatelé města sem chodili na koncerty a divadelní nebo filmová představení. Ze zpravodaje Sokola je patrné, že do města jezdila různá kulturní tělesa z protektorátu, svůj program v Sokolovně několikrát představilo například Pěvecké sdružení moravských učitelů. Sokol se usilovně snažil do svého zrušení pěstovat kulturní život ve městě. Členové ochotnického divadla si připravili několik her, které předvedli brodskému publiku vždy s velkým úspěchem. Loutkařský odbor si připravil ztvárnění opery Bedřicha Smetany Prodaná Nevěsta, o jejíž uvedení se postaral profesor zdejšího reálného gymnázia Rudolf Tomica s pomocí několika členů Sokola.²⁰⁷ Ještě 30. března 1941, tedy několik dnů před zrušením spolku, vystoupilo v Sokolovně za velké účasti mužské Pěvecké sdružení sokolské. Zpíval zde čtyřicetičlenný sbor pod vedením dirigenta a odborného učitele Vladimíra Stojana.²⁰⁸ Je zajímavé sledovat, jak se v průběhu války Sokolovna měnila. Členové Sokola, kteří budovu postavili před pár lety, byli degradováni na pouhé hosty a proněmečtí představitelé města v létě 1941 přejmenovali kino Sokol na Victoria.²⁰⁹ Starosta, profesor místního gymnázia

²⁰⁴ V Uherském Brodě zamřelo 13 příslušníků této organizace v důsledku nacistických represí. In: NOVOTNÝ, Miroslav: *100 let Sokola v Uherském Brodě*. Uherský Brod 1992, s. 15-16.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ V každém výtisku najdeme shrnutí činnosti Sokola v daném měsíci, činnost jednotlivých odborů, sportovní úspěchy a měsíční program kina Sokol. In: *Zpravodaj Tělocvičné jednoty Sokol v Uh. Brodě*.

²⁰⁷ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 23.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 41.

²⁰⁹ Slovem Viktoria označeny veřejné budovy v protektorátu v rámci nacistické propagandy v souvislosti s úspěchy na východní frontě In: MACDONALD, C. A.: *Praha ve stínu hákového kříže: pravda o německé okupaci 1939 - 1945*. Praha 1995, s. 60.

a kolaborant Vladimír Havránek rovněž nařídil, aby byl nahrazen nápis restaurace na Deutsches Haus.²¹⁰ V kronice města se dovídáme, že sál Sokolovny byl každý pátek vyhrazen pro kinová představení pro německou společnost. Rovněž zde byly pořádány zábavní a divadelní večery německou putovní divadelní společností, tzv. Soldatenbühne.²¹¹ Kulturní život byl stále více pod úředním dohledem vrchního tajemníka okresního úřadu a okresního pověřence osvětové služby Čanského. Jedině s jeho souhlasem nebo za jeho spolupráce bylo možno pořádat kulturní akce. Po vzniku Kuratoria pro výchovu mládeže v Uherském Brodě se stala Sokolovna místem, kde pořádalo Kuratorium své akce, velmi často na nich vystupoval místní pěvecký spolek Dvořák. V červenci roku 1944 měli obyvatelé Uherského Brodu možnost zhlédnout v Sokolovně představení hry Ducháček to zařídí, kterou si připravila společnost populárního komika Vlasty Buriana.²¹²

Dalším tělovýchovným spolkem působícím v Uherském Brodě byl Orel, který vznikl v roce 1908 a vedle cvičení se věnoval i náboženské výchově svých členů. Jeho střediskem ve městě byl Lidový dům, kde se od roku 1933 nacházela i Orlovna. V Lidovém domě se konaly akademie, schůze členů, loutkové divadlo, taneční hodiny apod. Uherskobrodský Orel měl stejně jako Sokol několik odborů, a to turistický, sportovní, cyklistický, lyžařský.²¹³ Podobně jako Sokol se snažil i v době okupace pokračovat v činnosti a jeho dramatický odbor si připravil pro brodské diváky řadu představení, která byla vždy hojně navštěvována. V roce 1941 si ještě dramatický odbor Orla stihl připravit představení operety Růže z Argentiny, které se konalo v Lidovém domě.²¹⁴ V listopadu téhož roku byla tomuto spolku úředně zastavena činnost a majetek přešel do rukou Němců.²¹⁵

Ve městě se již v meziválečném období rozvíjel hudební život, a to díky několika výborným hudebníkům. Fungovala zde městská dechová kapela pod vedením vojenského hudebníka Mališky, která hrála i během války vždy v neděli od půl

²¹⁰ NOVOTNÝ, Miroslav: *100 let Sokola v Uherském Brodě*. Uherský Brod 1992, s. 30.

²¹¹ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 47.

²¹² Tamtéž, s. 122.

²¹³ *25 let Čs. Orla v Uh. Brodě: jubilejní památník Jednoty Čs. Orla v Uh. Brodě vydaný na paměť 25letého jejího trvání*. Uh. Brod 1933.

²¹⁴ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 40.

²¹⁵ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy*. Díl 4, Svobodný stát a okupace. Brno 2004, s. 213.

jedenácté do dvanácti v horním parku.²¹⁶ V dubnu 1926 byl založen Hudební spolek Dvořák. Vznik tak malý symfonický orchestr, který se zaměřil na orchestrální činnost a s pěveckými sbory spíše spolupracoval. Většinou při orchestru vystupoval mužský a ženský sbor, od roku 1937 nad nimi převzal vedení Vilém Zaoral, který byl však v roce 1940 zatčen gestapem. Během války musel hrát Hudební spolek ze světové hudby převážně německou, ale v jeho repertoáru byly rovněž skladby českých hudebníků, které se jim většinou podařilo zakomponovat do svého programu, zejména skladby Antonína Dvořáka a Bedřicha Smetany. Nicméně spolek byl pod dohledem již několikrát zmíněného starosty Havránka. Z malého symfonického orchestru se stal v průběhu války velký symfonický orchestr, který měl hned několik dirigentů, a to prof. Emila Hábu, prof. Rudolfa Tomicu a Ferdinanda Reska. Do orchestru dojížděli rovněž členové z Uherského Hradiště a Hodonína.²¹⁷

Duchovní hudební život se soustředil kolem ředitele kůru Emila Háby, který navázal na činnost řídicího učitele, hudebního kritika a dlouholetého varhaníka v klášteře J. V. Hauerlanda. Emil Hába založil v Uherském Brodě soukromou hudební školu a stal se po Hauerlandovi i učitelem hudby na reálném gymnáziu. Nacvičil a zorganizoval během války řadu koncertů. Připravoval s žáky reálného gymnázia akademie, pořádal duchovní koncerty ve farním kostele a spolupracoval s již zmíněným symfonickým orchestrem.²¹⁸

²¹⁶ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 106.

²¹⁷ 60. výročí založení hudebního spolku Dvořák v Uherské Brodě. Uherský Brod 1986, s. 9-11.

²¹⁸ BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, c1972, s. 260-261.

4. Osvobození

Na počátku roku 1945 přišly silné mrazy, byl nedostatek otopu, teplého oblečení, obuvi a potravin. Ale právě v této době se hromadily příznaky blížících se válečných bojů a rostla naděje na osvobození města a území protektorátu.²¹⁹ Ve městě začaly být budovány mohutné protitankové zátarasy a zákopy, k čemuž byli povoláni všichni muži od 16 do 60 let. Obyvatelé města chtěli zabezpečit své domovy, proto budovali kryty ve svých zahradách nebo zpevňovali sklepní kryty. Tyto signály dávaly obyvatelům města naději, že válka brzy skončí. Kromě toho se stále častěji šířily zprávy o postupující Rudé armádě a od konce ledna slyšeli obyvatelé Uherského Brodu prudkou dělostřelbu. Lidé měli možnost pozorovat proudící transporty ustupující armády, která byla většinou ubytována v soukromých bytech na předměstí a v okolních osadách.

Blížící se fronta měla rovněž vliv na místní školství. V průběhu února zabrali němečtí vojáci celou budovu obecné a měšťanské školy, neboť se tam přesunula z gymnázia německá obranná policie neboli Schutzpolizei a v budově gymnázia byla zřízena vojenská nemocnice. Nastal tak problém, kam umístit žáky, kteří byli vyhnáni z vlastní školy. Nakonec se podařilo získat pro vyučování zasedací síň na radnici, bývalý obchod Brammerův v Komenského ulici a dvě jednací síně v budově okresního soudu. Žáci z jednotlivých tříd se střídali v provizorních místnostech v určité hodinu v týdnu, vyučující jim zkontrolovali úkoly a zadali jim další.²²⁰

Život byl čím dál těžší. Obyvatelé museli šetřit elektrickým proudem a rovněž byly omezeny dodávky proudu pro průmyslové závody. Černé uhlí nebylo ve městě vůbec k dostání a stejně tak byl velký nedostatek téměř všeho zboží, což mělo vliv na zdravotní stav obyvatel města. V okrese se začala šířit tuberkulóza, na což reagovala místní protituberkulózní poradna poskytováním bezplatného vyšetření, léků apod. Počátkem března byly zjištěny v nedalekém Bánově případy onemocnění skvrnitého tyfu, které bylo zavlečeno vojenskými oddíly, jež ustupovaly před Rudou armádou do

²¹⁹ BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, c1972, s. 274.

²²⁰ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 170-171.

okresu. Tyfová epidemie povolila až ve třetím týdnu měsíce března. V celém okrese byly v této době zavřeny všechny školy a také kina.²²¹

4. dubna začalo první bombardování města. Bylo zasaženo několik budov, ale těžší bombardování přišlo až 15. dubna v neděli dopoledne. Bomby zasáhly několik budov včetně kláštera Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie, kde se nacházel i dětský domov. Zasažena byla rovněž radnice, pošta a elektrická síť, což způsobilo, že bylo město do května bez proudu. Jednalo se o první bombardování, které si vyžádalo lidské oběti u obyvatel. Náletů den ode dne přibývalo, řada lidí se proto rozhodla z města dočasně odstěhovat, aby byli uchráněni před hrůzami války.²²² Na konec války vzpomíná také pan doktor Josef Jančář, rodák z Uherského Brodu: „*Lidé měli z přechodu fronty obavy, protože z nedalekých Karpat bylo slyšet bombardování. Rodiče nás odvedli k prarodičům do Újezdce, kde jsme byli ve sklepě asi pět dní. To byla tlačnice, každý seděl nebo ležel někde v koutě a vzpomínám si na vlhkost, která tam byla... Taky jsem viděl, jak kousek od nás ležel mrtvý voják, to byl pro mě jako kluka hrozný zážitek.*“²²³

Němci se snažili před koncem války odvézt dobytek, suroviny z továren a potraviny. Telefonní ústředna, částečně i telegraf byly rozmontovány, naloženy na nákladní auto a odvezeny. Německé rodiny, které žily v bytech po židovském obyvatelstvu prodávaly majetek za peníze a potraviny, ze spořitelny si vybírali své vklady. Měli být odvezeni směrem k Jihlavě. Transport řídil vládní komisař města Karel Zobek. Mezi odjíždějícími byl Johann Hödl, který byl správcem židovských domů, a jeho žena, která pravidelně měsíčně vybírala od českých živnostníků a obchodníků příspěvky pro německou Winterhilfe. Židovská čtvrť města se díky odchodu Němců opět vyklidila.²²⁴

Ve čtvrtek 26. dubna 1945 zahájila po šesté hodině ráno rozhodující úrok na město 240. střelecká divize Rudé armády maršála Malinovského, které velel generál Umanský. Asi v osm hodin bombardovala rumunská letadla nádraží a poté další části

²²¹ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 170-172.

²²² Tamtéž, s. 180.

²²³ Pan Josef Jančář se narodil v roce 1931 v Těšově u Uherského Brodu a je to uznávaný etnograf, bývalý ředitel Slováckého muzea v Uherském Hradišti a také byl ředitelem Ústavu lidové kultury. Paměť národa. Josef Jančář [online] In: [cit. 1. 3. 2022]. <https://www.pametnaroda.cz/cs/jancar-josef-20200613-0>.

²²⁴ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, inv. č. 203, Kronika města III., karton 120. 1940-1946, s. 175.

města. Němci urychleně utíkali z města, mezi nimi byl okresní hejtman Klemm, zástupce Koch nebo vládní komisař Zobek. Německým vojákům se ještě podařilo zničit několik mostů. Odpoledne spojenci obklíčili město od Králova a od Černé hory a zahájili útok na střední část města, tedy na dnešní Masarykovo náměstí. Do večera byl Uherský Brod osvobozen. Při osvobozování zemřelo 65 ruských vojáků a 10 vojáků z rumunské armády.²²⁵

²²⁵ BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, c1972, s. 270-276. Více viz: SOkA Uherské Hradiště, fond Vilibald Růžička, inv. č. 88, k. 4. Osvobození města Uherského Brodu Rudou armádou. Na paměť prvního výročí 26. dubna 1945.

Závěr

Město Uherský Brod se v podmínkách nacistické okupace značně proměnilo v souvislosti s nejrůznějšími nařízeními, která zaváděl okupační režim. Cílem bakalářské práce s názvem Uherský Brod v podmínkách nacistické okupace bylo zaměřit se na jednotlivé oblasti života ve městě, přičemž každá oblast se lišila a musela se přizpůsobit nově nastaveným podmínkám. Dalším cílem bylo podat ucelený pohled na život v Uherském Brodě v době protektorátu, neboť informace jsou roztroušeny pouze v archivních a tištěných pramenech. Za využití archivních pramenů ze Státního okresního archivu v Uherském Hradišti a tištěných pramenů z knihovny Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě jsem zpracovala stěžejní část práce, ve které se věnuji zejména správě města, školství, hospodářství, kulturnímu a náboženskému životu. Může se zdát, že se město nelišilo od jiných, neboť dodržovalo stejná nařízení, avšak při psaní práce jsem nabyla dojmu, že každé město naráželo na specifika daného regionu. Záleželo na tom, jaký mělo město předcházející vývoj a také záleželo na lidech, kteří ve městě žili. Společné pro všechna města bylo, že se obyvatelé snažili pokračovat ve své činnosti jako v době před válkou, i když ve značně ztížených podmínkách.

V první části práce jsem se z obecného hlediska zabývala obdobím protektorátu a také každodenním životem. Skutečnost, že na obyvatele protektorátu čeká nelehké období, předznamenal již rok 1938. Obyvatelé Uherského Brodu měli však do Mnichovské dohody naději, že se naše země dokáže ubránit. Poté už mohli jenom přihlížet dopadům, které následovaly, včetně neúspěšných snah o připojení Moravského Slovácka k nedalekému Slovensku.

Stěžejní část práce začíná okupací města německou armádou 17. března 1939 a končí osvobozením 26. dubna 1945. Kromě proměny osazenstva na uherskobrodské radnici jsem si dala za cíl zjistit činnost Národního souručenství. Náborová akce do jediné povolené politické strany měla velký úspěch v celém protektorátu, výjimkou nebyl ani Uherský Brod. I když se tato organizace snažila věnovat alespoň v prvních letech války organizaci kulturního života, její činnost neustále slábla. Další fenomén spojený obdobím protektorátu, Kuratorium pro výchovu mládeže, zahájil svoji činnost ve městě v roce 1943, ale ani tato organizace neměla u zdejších obyvatel úspěch. Zlom pro město nastal, když se v roce 1941 stal starostou Vladimír Havránek, rodák z Prostějova, který

spolupracoval s Němci. Získal tak dohled nejen nad správou města, ale protože byl profesor na místním gymnáziu, tak i nad školstvím ve městě.

V části, která se věnuje školství, jsem pracovala s několika ručně psanými kronikami, které podléhaly cenzuře. Sledovala jsem, jak se školy přizpůsobovaly novým podmínkám a musely neustále řešit nedostatek místa pro výuku kvůli pobytu vojsk, často také došlo v průběhu války k přerušení vyučování kvůli nedostatku otopu a ke konci války zejména kvůli bombardování, tyfové epidemii a následnému osvobození. Měnila se také náplň práce učitelů a žáků. Kvůli odchodu velkého množství dělníků do Říše chyběla ve městě pracovní síla, proto začali studenti, žáci i učitelé vypomáhat v zemědělství. I když měli nacisté v úmyslu zavřít střední školy, gymnázium v Uherském Brodě bylo ponecháno, neboť zde působil jako správce již zmíněný kolaborant Havránek.

Se vznikem protektorátu byl jednoznačně preferován průmysl, jenž sloužil k válečným potřebám, proto získal v uherskobrodském průmyslu dominantní postavení zbrojařský závod. Kromě zbrojního průmyslu se zde rozvíjel zejména průmysl potravinářský. Ve městě žila početná židovská komunita, proto jsem si již v úvodu položila otázku, jakou roli hrálo židovské obyvatelstvo v hospodářství města. Při studiu pramenů jsem zjistila, že měli ve městě kolem 96 živností a jednoznačně tak přispívali k hospodářskému rozvoji města, neboť často byl jejich obchod jediný ve městě, který nabízel určitý druh zboží. Vrcholem opatření, která v průběhu okupace zasáhla místní židovské obyvatelstvo, se stalo jejich shromáždění v budově místního gymnázia a následný odvoz do ghetta Terezín a koncentračních táborů. V souvislosti s represivními zákroky nacistů řada podniků zanikla. Úspěšné podniky se však Němci rozhodli využít a přešly do rukou přidělených správců. Kromě zbrojařského závodu z války profitovalo také výrobní a prodejní družstvo Lidová tvorba, založené v roce 1936 Vladimírem Šiškou, které prodávalo výrobky zdobené slováckými motivy do Říše.

V práci jsem se také zaměřila na katolickou církev. Kromě odsunu zvonů pro válečné účely bylo mým cílem zjistit, jak probíhala ve válečných letech Růžencová pouť, která má v Uherském Brodě dlouholetou tradici a slaví se dodnes. Díky porovnání slavení Růžencové pouti v jednotlivých válečných letech jsem zjistila, že byla jednoznačně nejvíce navštívena Růžencová slavnost v roce 1940 a nabyla rozměrů národní manifestace. Velkou roli při tom sehrála propagace v novinách a časopisech a vytvoření brožury, která popisuje slavení této pouti a byla napsána místním dominikánem.

Řada lidí pak dokázala i za ztížených podmínek fungovat a dokud mohli, tak alespoň rozvíjeli kulturní život ve městě, o což se snažily především tělovýchovné spolky. Centrem kulturního života byla ve sledovaném období budova Sokolovny, kde se nacházelo kino a restaurace. V průběhu války však došlo k její proměně. Tato budova se po zrušení Sokola stala centrem pořádání kulturních akcí Kuratoriem pro výchovu mládeže. V Uherském Brodě žili také výborní hudebníci, kteří svými představeními zpříjemňovali obyvatelům nelehkou dobu. O rozvíjení hudebního života v Brodě se zasloužil zejména hudebník Emil Hába, který mimo jiné spolupracoval s původně malým symfonickým orchestrem s názvem Hudební spolek Dvořák, ze kterého se během okupace stalo významné hudební těleso.

Tato práce je přínosem pro regionální dějiny, neboť podává ucelený pohled na život ve městě Uherský Brod v období protektorátu a také pro dějiny místního školství, které dosud nebyly podrobně zpracovány a nabízí tak látku pro další bádání.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny:

Státní okresní archiv Uherské Hradiště

fond Archiv města Uherský Brod

fond Farní úřad Uherský Brod

fond Okresní úřad Uherský Brod

fond Školní kroniky okresu Uherské Hradiště

fond Vilibald Růžička

Muzeum Jana Amose Komenského Uherský Brod

fond Protektorát Čechy a Morava

Tištěné prameny:

Tisk

Moravská orlice, č. 229, r. 77, 3.10.1939.

Zprávy města Uh. Brodu, č. 1, r. 4, 1938.

Zprávy města Uh. Brodu, č. 3, r. 4, 1938.

Zprávy města Uh. Brodu, č. 5, r. 5, 1939.

Zpravodaj Tělocvičné jednoty Sokol v Uh. Brodě, č. 1-12 (chybí č. 6). r. X, 1940.

Ostatní tištěné prameny

Adresář Protektorátu Čechy a Morava pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství: Za použití úředních pramenů ... = Adressbuch des Protektorates Böhmen und Mähren für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft: Unter Benützung amtlicher Quellen ...
Praha 1939.

BIMKA, Svatopluk: *Třicet let činnosti lidové tvorby, družstva umělecké výroby v Uh. Brodě.* Brno 1966.

BUBENÍK, P. Norbert: *Růžencová slavnost u dominikánů v Uherském Brodě.* Uherský Brod 1940.

25 let Čs. Orla v Uh. Brodě: jubilejní památník Jednoty Čs. Orla v Uh. Brodě vydaný na paměť 25letého jejího trvání. Uh. Brod 1933.

NOVOTNÝ, Miroslav: *100 let Sokola v Uherském Brodě.* Uherský Brod 1992.

RŮŽIČKA, Vilibald: *Historie uherskobrodských zvonů*. Uherský Brod 1945.

120 let Gymnázia Jana Amose Komenského v Uherském Brodě. Uherský Brod 2016.

60. výročí založení hudebního spolku Dvořák v Uherské Brodě. Uherský Brod 1986.

Seznam literatury:

BÁBÍČEK, František: *100 let obchodu a řemesel v Uherském Brodě 1850-1950*. Uh. Brod 2018.

BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy. Díl 4, Svobodný stát a okupace*. Brno 2004.

BARTOŠ, Josef – ZEMEK, Metoděj: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno 1972.

BARTOŠIKOVÁ, Alena: *Třicet tři životních cest: Osobností a významných lidí města Uherského Brodu*. Veselí nad Moravou 2014.

BOSÁK, František: *Česká škola v době nacistického útlaku: příspěvek k dějinám českého školství od Mnichova do osvobození*. České Budějovice 1969.

BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha 2019.

DOLEŽAL, Jiří – KŘEN, Jan: *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Praha 1996.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a, 1938-1945*. Praha 2006.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha 1996.

KAPSA, Aleš (ed.): *Uherskobrodská farnost ve XX. století: vybrané zápisy z pamětních knih uherskobrodské farnosti*. Uherský Brod 2005.

MACDONALD, C. A: *Praha ve stínu hákového kříže: pravda o německé okupaci 193-1945*. Praha 1995.

MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Praha 2012.

OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha 2000.

PADEVĚT, Jiří: *Průvodce protektorátní Prahou. Místa – události – lidé*. Praha 2013.

PAZDERA, David: *Legenda jménem CZ: historie a současnost České zbrojovky Uherský Brod*. Praha 2015.

POLÁKOVÁ, Miroslava: *Měli odvahu žít: odboj na Uherskobrodsku v letech 1939-1945*. Praha 2018.

TRAPL, Miloš – BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, Sv. 8: Okresy Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov*. Ostrava 1982.

TOMEČEK, Radek – GAZDÍK, Jan – ZPURNÁ, Alexandra: *Uherský Brod očima dobových fotografů 1865-1945*. Uherský Brod 2010.

Internetové zdroje:

Databáze obětí holocaustu. In: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>.

Kláster Uherský Brod: Růžencová pouť. [online]. In: <http://ub.op.cz/ruzencova-pout> [cit. 10. 2. 2022].

Město Uherský Brod. Historie města. [online]. In: <https://www.ub.cz/info/historie-mesta?&expandMenu=16> [cit. 15. 10. 2021].

Muzeum J. A. Komenského. Významné osobnosti: Josef Václav Hauerland. [online]. In: <https://www.mjakub.cz/vyznamne-osobnosti?idc=51> [cit. 15. 10. 2021].

Muzeum J. A. Komenského. Významné osobnosti: Vilibald Růžička. [online]. In: <https://www.mjakub.cz/vyznamne-osobnosti?idc=51> [cit. 15. 10. 2021].

Paměť národa. František Varad'a. [online]. In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/varada-frantisek-20200613> [cit. 15. 12. 2021].

Paměť národa. Josef Jančář [online] In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/jancar-josef-20200613-0>. [cit. 10. 2. 2022].

Paměť národa. Ruth Bejkovská. [online] In: <https://www.pametnaroda.cz/cs/bejkovska-ruth-20121015-0> [cit. 15. 12. 2021].

Výroční zpráva Veřejné odborné školy pro ženská povolání v Uherském Brodě 1938-1939. [online] In: <https://ndk.cz/uuid/uuid:5c32eee9-9be6-41e9-8273-c2489efb3075> [cit. 15. 2. 2021].

Sbírka zákonů a nařízení, č. 219/1939. [online]. In: <http://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1939.html> [cit. 10. 2. 2022].

100 let zemědělského školství v Uherském Brodě. [online]. In: http://drupal.sou-ub.cz/sites/default/files/Almanach_100.pdf [cit. 15. 12. 2021].

Seznam použitých zkratk

ČNR – Česká národní rada

ČSR – Československá republika

Msgr. – monsignore, titul udělovaný papežem

NS – Národní souručenství

RSHA – Hlavní říšský bezpečnostní úřad

SdP – Sudetoněmecká strana

SOkA UH – Státní okresní archiv v Uherském Hradišti

UFA – Universum – Film Aktiengesellschaft, německá filmová společnost

Resumé

This bachelor's thesis is dedicated to the town of Uherský Brod, which found itself on March 17, 1939 under the German occupying power. The aim of this work was to find out how the period of the protectorate marked the city until the liberation and how it affected individual areas of life in the city and the lives of the inhabitants.

The first part of this thesis presents a brief look at the period of the protectorate from its inception to the Prague Uprising and includes a subchapter devoted to everyday life, including several phenomena associated with this period. In this work I also deal with the period before the establishment of the protectorate, focusing on the year 1938 in Uherský Brod. The new regime affected all areas of life, and although the inhabitants tried to continue their pre-war activities, they had to do so in very difficult conditions. In the main part of the work I deal with individual areas of life in the city, especially city administration, education, economy, cultural and religious life. With the help of archival and printed sources and secondary literature, I focused on the specific problems that the protectorate period brought to the town of Uherský Brod.

The final part of this work is devoted to the bombing of the city, which began on April 4, 1945 and the liberation of the city on April 26, 1945.

Seznam obrazových příloh

Příloha č. 1: Pohled na Masarykovo náměstí s radnicí z přelomu 30. a 40. let. (Archiv Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě)

Příloha č. 2: Vnitřní prostory pekárny manželů Holzových. Tato pekárna pekla macesy jako jedna ze tří na Moravě, chodily do ní pomáhat i ženy z města. (Archiv Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě)

Příloha č. 3: Pohled na část Masarykova náměstí v průběhu druhé světové války, kdy musely být při významných dnech označeny veřejné budovy nacistickými symboly. (Archiv Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě)

Příloha č. 4: Odstranění českého nápisu z budovy obecné a měšťanské školy na Mariánském náměstí po zřízení Protektorátu Čechy a Morava. (Archiv Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě)

Příloha č. 5: Nakládání zvonu sv. Jana Křtitele z farního kostela v roce 1942, který byl spolu s dalšími zvony z Uherského Brodu převezen do Prahy. (Archiv Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě)

Příloha č. 6: Stavba protiletického krytu na Mariánském náměstí (za války Hitlerovo náměstí) v roce 1944. (Archiv Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě)

Přílohy

Příloha č. 1: Pohled na Masarykovo náměstí s radnicí z přelomu 30. a 40. let.

Příloha č. 2: Vnitřní prostory pekárny manželů Holzových. Tato pekárna pekla macesy jako jedna ze tří na Moravě, chodily do ní pomáhat i ženy z města.

Příloha č. 3: Pohled na část Masarykova náměstí v průběhu druhé světové války, kdy musely být při významných dnech označeny veřejné budovy nacistickými symboly.

Příloha č. 4: Odstranění českého nápisu z budovy obecné a měšťanské školy na Mariánském náměstí po zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

Příloha č. 5: Nakládání zvonu sv. Jana Křtitele z farního kostela v roce 1942, který byl spolu s dalšími zvony z Uherského Brodu převezen do Prahy.

Příloha č. 6: Stavba protiletického krytu na Mariánském náměstí (za války Hitlerovo náměstí) v roce 1944

Anotace

Jméno a příjmení:	Marie Kunčarová
Fakulta:	Filozofická
Katedra:	Historie
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Uherský Brod v podmínkách nacistické okupace
Název práce v angličtině:	Uherský Brod in the conditions of Nazi occupation
Anotace:	<p>Práce se zabývá městem Uherský Brod, které se od 17. března 1939 ocitlo pod německou okupační mocí. Stěžejní část práce je zaměřena na jednotlivé oblasti života města a jeho obyvatel. Pozornost je věnována zejména správě města, školství, hospodářství, náboženskému a kulturnímu životu a jejich proměně v době nacistické okupace.</p>
Klíčová slova:	Uherský Brod, protektorát, správa města, školství, hospodářství, Růžencová pouť, kultura
Anotace v angličtině:	<p>This work deals with the town of Uherský Brod, which from March 17, 1939 came under German occupation. The main part of this work is focused on individual areas of life of the city and its inhabitants. Much attention is paid to the administration of the city, education, economy, religious and cultural life and their transformation during the Nazi occupation.</p>

Anglická klíčová slova:	Uherský Brod, protectorate, city administration, education, enonomy, Rosary pilgrimage, culture
Rozsah práce:	70
Jazyk práce:	Čeština